

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Jaana Tolonen-Lindberg

MAAHANMUUTTAJATAUSTAINEN LAPSI PERUSOPETUKSESSA  
– KÄSIKIRJA KOULUN TYÖNTEKIJÖILLE

Opinnäytetyö 2011

# SISÄLLYS

## TIIVISTELMÄ

## ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	TAUSTAA MAAHANMUUTTAJISTA	7
3	TOIMINNALLISUUS TIEDON TUOTTAJANA	9
4	KÄSIKIRJAN TEKEMINEN	11
5	KOTOUTUMISSUUNNITELMA JA KOTOUTUMINEN	13
6	MAAHANMUUTTAJAKURAATTORIN TEHTÄVÄT	15
7	MAAHANMUUTTAJIEN STATUKSET	18
8	KOTKAN MAAHANMUUTTAJAPALVELUT	23
	8.1 Kotkan tulkkikeskus	23
	8.1.1 Tulkin tilaaminen	24
	8.1.2 Tulkin käyttö	24
	8.2 Vastaanottokeskus	25
9	PERUSOPETUKSEEN VALMISTAVA OPETUS	28
	9.1 Alkuhaastattelu perusopetukseen valmistavalle luokalle	28
	9.2 Opetuksen lähtökohdat	29
	9.3 Opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt	29
	9.4 Opinto-ohjelma	30
10	SUOMI TOISENA KIELENÄ (S2)	32
	10.1 Kielitaidon arviointi ja taso	32
	10.2 Oma äidinkieli	33
	10.3 Tukiopetus	34
	10.4 Oppimisen arviointi	34
	10.5 Oppimisvaikeudet ja niiden tunnistaminen	35

11 KODIN JA KOULUN YHTEISTYÖ	39
12 ETNISEN JA KULTTUURISEN IDENTITEETIN TUKEMINEN	42
12.1 Uskonnon merkitys	43
12.2 Harrastusten merkitys	45
13 POHDINTA	48
LÄHTEET	52

## TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala/ ylempi AMK

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen

TOLONEN-LINDBERG, JAANA	Maahanmuuttajataustainen lapsi perusopetuksessa Käsikirja koulun työntekijöille
Opinnäytetyö	58 sivua
Työn ohjaaja	Lehtori Tuija Suikkanen-Malin
Toimeksiantaja	Kotkan kaupunki, opetustoimi
Maaliskuu 2011	
Avainsanat	kotoutuminen, maahanmuuttajatyö, oppilashuolto, valmistava opetus, yhdenvertaisuus

Peruskoulussa olevien maahanmuuttajataustaisten lasten määrä kasvaa koko ajan. Koulunkäynnin onnistumisella on keskeinen merkitys lapsen kotoutumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Lapset tarvitsevat koulunkäyntiinsä tukea, jonka antamisessa on koulun kaikilla työntekijöillä suuri merkitys. Kotoutumisprosessin onnistuminen edellyttää koulun työntekijöiltä tietoa monikulttuurisuudesta ja maahanmuuttajiin liittyvästä palvelujärjestelmästä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa käsikirja perusopetuksen työntekijöille. Käsikirjaan kootaan tiivistetysti tietoa koulun arkipäivässä tarvittavista, maahanmuuttajataustaisten lasten kotoutumista edistävästä teemoista. Opinnäytetyö on Kotkan opetustoimen tilaama kehittämistyö, joka tuottaa aineiston käsikirjaa varten.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa tarkastellaan käsikirjaan koottavia asiakokonaisuuksia ajankohtaisen tutkimustiedon kautta. Lisäksi taustatietona käytetään käytännön työstä nousevaa ammatillista tietoa. Käsikirjan aineisto on esitelty viidelle perusopetuksen opettajalle, joiden näkemykset on huomioitu käsikirjan aiheiden valinnassa. Opinnäytetyön tekijän työelämäohjaajana toimiva valmistavan luokan opettaja on osallistunut aktiivisesti opinnäytetyöprosessiin.

Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt käsikirja tulee Kotkan perusopetuksen työntekijöiden käyttöön. Käsikirjan tavoitteena on auttaa työntekijöitä maahanmuuttajataustaisen lapsen ja hänen perheensä kohtaamisessa ja vaikuttaa kotoutumisen onnistumiseen.

## ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

TOLONEN-LINDBERG, JAANA

Immigrant Child at Comprehensive School

Handbook for the School Employees

Master's Thesis

58 pages

Supervisor

Tuija Suikkanen-Malin, Senior Lecturer

Commissioned by

The city of Kotka, Education Department

March 2011

Keywords

integration of immigrants, immigration work, school social work, preliminary teaching, equality

The number of the immigrant children in the comprehensive school is increasing all the time. Succeeding in school has the central role in a child's integration to the Finnish society. A child needs support in her/his schooling, and all the employees of the school have a big role on it. The success of the integration process requires knowledge of the multicultural issues from the employees of the school as well as know-how of the service system of the immigrants.

The aim of this study was to produce a handbook for the employees of the comprehensive school. The compressed information of themes which contribute the integration of the immigrant children in their daily life at school is collected in the handbook.

In the theory part of the study is examined the concept entity through the topical research information. In addition, the background information is acquired from the practical and professional work information. The material of the handbook is presented to five teachers, whose opinions have been noticed in selecting themes for the handbook. A class teacher has participated actively in the study process.

The handbook has been made for the use of the employees in the comprehensive school in the city of Kotka. The idea of the study is to help the school employees to encounter and handle the immigrant children and their families and through this to influence the success of the integration.

## 1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni lähtökohtana oli tehdä käsikirja perusopetuksessa oleville koulun työntekijöille, jotka työskentelevät maahanmuuttajataustaisten lasten kanssa. Opettajien lisäksi koulussa työskentelee terveydenhoitaja ja avustaja. Työntekijät kohtaavat myös lasten vanhempia ja eri tahojen työntekijöitä, jotka liittyvät lapsen kasvuympäristöön. Oppaan tarkoituksena on antaa tietoa ja tukea koulun työntekijöille. Käsikirjasta on tarkoitus tehdä hyvin selkeä ja helpolukuinen ja -käyttöinen.

Olen työskennellyt lähes 20 vuotta oppilashuollossa koulukuraattorina ja viimeiset viisi vuotta maahanmuuttajakuraattorina. Koska toimenkuvani on ainutlaatuinen Suomessa, olen pohtinut tapaa siirtää työkokemukseni kautta kertynyttä niin kutsuttua hiljaista tietoa ja kokemusta myös muiden käyttöön. Mietin tätä jo hakiessani opiskelemaan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Minulla oli jo siinä vaiheessa visio, että haluan tehdä kehittämistyönä käsikirjan maahanmuuttajataustaisten lasten kanssa tehtävästä työstä perusopetuksessa. Toikon & Rantasen (2009, 21) mukaan hoitaminen, opettaminen ja sosiaalityö ovat ihmistyötä, joka on vahvasti tilanne- ja tapauskohtaista. Lisäksi kokemukseen perustuva ammatillinen näyttö on käytännön kokemuksen kautta todettua vaikuttavuutta. Näyttö saattaa perustua kokemuksiin eri työtilanteista. Sitä käytäntöä toistetaan, mikä toimii hyvin ja tuottaa tulosta. Ammatillisella on käsitys, että jokin toiminta on hyvä ja tuottaa tulosta, mutta hän ei välttämättä pysty määrittelemään, mihin tämä tieto perustuu. Polanyi (1966) tiivistää hiljaisen tiedon (tacit knowledge) lauseeseen: ”we can know more than we can tell”. (Toikko & Rantanen 2009, 40.)

Toiminnallisen opinnäytetyölle on ominaista, että sen johdosta syntyy tuote, kuten kirja, ohjeistus, tietopaketti, portfolio tai tapahtuma. Tämän takia toiminnallisen opinnäytetyön raportoinnissa käsitellään konkreettisen tuotoksen saavuttamiseen käytettyjä keinoja. Jos tuotoksena on tekstejä, niin ne tulisi muotoilla sellaiseen muotoon, että se palvelee kohderyhmää. Tuotoksen toteutustapaa valittaessa on hyvä miettiä mikä on toteutustavan muoto. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 51–52.)

Opinnäytetyöni koostuu kehittämistyöstä ja prosessin kuvauksesta, ja se tuottaa käsikirja-aineiston. Valikoin aiheet käsikirjaan työkokemukseni perusteella ja esittelin aiheet viidelle opettajalle. Heidän mielestään aiheet olivat riittäviä ja kattavia koulun työntekijöille.

Maahanmuuttajateemaan liittyviä erilaisia tutkimuksia ja kirjoja on runsaasti saatavilla. Perusopetuksessa toimiville työntekijöille ei kuitenkaan ole maahanmuuttajiin liittyvistä erityiskysymyksistä selkeätä käsikirjaa, josta työntekijä nopeasti löytäisi tarvitsemansa tiedon. Käsikirja tulee kotkalaisten peruskoulujen käyttöön, ja tavoitteena on tuottaa oman paikkakunnan järjestelmästä ja palveluista tietoa työntekijöille. Käsikirja kohdentuu vain perusopetuksessa toimiville työntekijöille, koska perusopetus kohtaa kaikki peruskouluikäiset lapset. Lisäksi työkokemukseni on perusopetuksen maahanmuuttajakuraattorina toimimisesta.

Raportin rakenteessa käytän eri lähteiden teoretietoa sekä omaan työkokemukseen perustuvaa ammatillista näyttöä ja nk. hiljaista tietoa. Monissa ammateissa tarvitaan ennen kaikkea käytännöstä nousevaa tietoa, joka ei noudata tieteenalaperusteisen tutkimuksen periaatteita. Hiljainen tieto on parhaimmillaan silloin, kun sitä pystyy tuottamaan siinä ympäristössä, josta se on lähtöisin. Omaan sosiaaliseen kontekstiinsa kytketty hiljainen tieto muodostaa keskeisen kehittämistoiminnan tiedonlähteen. Vaikka kokemustiedolla ja hiljaisella tiedolla on kehittämisen yhteydessä tärkeä merkitys, kehittämistieto on tyypillisesti enemmän kuin pelkkä arkitieto. (Toikko & Rantanen 2009, 40–41.)

## 2 TAUSTAA MAAHANMUUTTAJISTA

Suomessa asui vakinaisesti vuoden 2009 lopussa 5 195 722 Suomen kansalaista, joista 93 536 on syntynyt ulkomailla. Ulkomaiden kansalaisia asui Suomessa 155 705 henkilöä eli 2,9 prosenttia väestöstä. Kotkan asukasluku oli 54 775, joista ulkomaan kansalaisia oli 2 390, osuus alueella 4,4 %. Vertailuna otettakoon Kouvola, jonka asukasluku oli 88 174, Kouvolaissa ulkomaan kansalaisia oli 1 757, ja heidän osuutensa alueella oli 2,0 %. (Maahanmuuton vuosikatsaus 2009.)

Opetushallituksen tilaston mukaan vuonna 2009 vieraskielisten oppilaiden määrä perusopetuksessa oli lisääntynyt lähes 10 prosenttia. Koulussa lapset kohtaavat uudella tavalla myös valtaväestön arvot ja normit. Siellä välittyvät sekä yhteisössä tarvittavat tiedot ja taidot että vallitsevat käytännöt ja valtaryhmiä kulttuuriset arvot ja symbolit, jotka valtar ryhmät ottavat itsestään selvyysinä. Maahanmuuttajataustaisten lasten kasvaminen ja kehittyminen aikuisuuteen vaatii uudenlaisia tietoja ja taitoja heiltä itseltään ja heidän kanssaan työskenteleviltä. (Teräs, Lasonen & Sannino 2010, 85.)

Koulujen haasteena on tukea maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria erityisesti sellaisten perustaitojen omaksumisessa, joita tarvitaan jatkoopinnoissa ja työuralla etenemisessä. Tällaisia perustaitoja ovat mm. lasku-, luku ja kirjoitustaidot sekä ongelmanratkaisu, kommunikointi ja sosiaalisuus. (Teräs, Lasonen & Sannino 2010, 87.) Perusopetuksessa otetaan huomioon kehittyvä suomen kieli ja muu tausta. Kaikki normaalit tukimuodot kuten yleinen tuki tukiope tuksineen, osa-aikainen erityisopetus ja oppilashuollon palvelut on tarkoitettu myös maahanmuuttajalapselle. Oppimista voidaan helpottaa omankielisellä tuella ja oman äidinkielen opetuksella. Se tukee myös lapsen äidinkielen hallintaa, kulttuuri-identiteettiä ja oppiaineiden opiskelua. Lisäksi lapsella on oikeus oman vakaumuksen mukaisen uskonnon opetukseen. (Arvonen, Katva & Nurminen 2010, 20.)

Päivärinnan mukaan oman ryhmänsä kouluissa muodostavat ne lapset, jotka ovat Suomessa syntyneitä ja kasvaneita, mutta heillä on erilaiset kouluuntulovalmiudet. Tämä johtuu usein perheen kotoutumisprosessin senhetkisistä vaiheista. Kouluihin tulee myös lapsia monikulttuurisista perheistä, joista kumpikaan vanhemmista ei kuulu valtaväestöön, ja he eivät ole samaa kansallisuutta, ja perheessä voi olla useampia käyttökieliä. Päivärinta korostaakin lähitulevaisuuden haasteena olevan toisen polven maahanmuuttajataustaisten lasten lukumäärän lisääntyvän kouluissa, ja vanhemmat elävät edelleen osittain oman lähtö- tai kotimaansa vaikutuspiirissä. Lisäksi yläkouluikäisenä tullut nuori saattaa olla vaiheessa, jossa hän selvittelee eriasteisia ero- ja luopumisprosesseja. Päivärinta toteaa, että perheet ovat voineet tulla Suomeen vanhempien työn tai opiskelujen takia tai perhe on pakotettuna joutunut lähte-



mään pakomatkalta vailla tietoa toisistaan tai varmuutta tulevaisuudesta. (Päivärinta 2010a, 16.)

### 3 TOIMINNALLISUUS TIEDON TUOTTAJANA

Opinnäytetyönä tehtävä käsikirja maahanmuuttajataustaisten lasten kanssa työskentelystä auttaa koulun työntekijöitä arkityössä. Kun työskentely sujuu lasten ja heidän vanhempiansa kanssa, se tukee samalla perheiden kotoutumista Kotkaan ja Suomeen. Maahanmuuttajaperheiden lapset tarvitsevat statuksesta riippumatta vankan tuen koulunkäyntiinsä ja suomalaisen koulutuspolkunsu alkuun. Koulunkäynnin tukeminen on erittäin tärkeä kotoutumisen muoto.

Koulunkäynnin ensimmäinen vaihe on suomenkielen opiskelua ja tutustumista suomalaiseen koulujärjestelmään perusopetukseen valmistavalla luokalla. Samalla rakennetaan lapsen omaa koulutuspolkua henkilökohtaisen opinto-ohjelman avulla. Kun riittävät suomen kielen valmiudet ja koulunkäyntitirutiinit on saavutettu, on toisena vaiheena siirtyminen perusopetukseen. Siirtymävaiheessa on opettajien rooli lasten tukemisessa tärkeintä. Liebkind (2000, 144) toteaa, kuinka oppilasopettajasuhteet ovat kouluun sopeutumisen tärkeä osatekijä. Opettajien maahanmuuttajaoppilaille antama huomio ja palaute on keskeinen tuen muoto. Lisäksi tällaiset kokemukset hyvistä suhteista saattavat lisätä muuta kotoutumista.

Käsikirjan avulla koulun työntekijät voivat auttaa lapsia ja heidän vanhempiaan lasten koulunkäynnissä. Tämä liittyy kotoutumiseen, jonka tavoitteena on, että maahanmuuttajat voivat osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan kuten muutkin maassa asuvat. Suomen tai ruotsin kielen oppiminen on yksi kotoutumisen keskeinen tekijä. (Kotouttaminen 2011.)

Kun koulun työntekijä kohtaa maahanmuuttajataustaisen lapsen, kohtaa hän samalla lapsen äidinkielen, vanhemmat ja perheen, historian ja kulttuurin. Käsikirjan sisällön avulla vieraat ja joskus pelottavat asiat muuttuvat ymmärrettäviksi ja niitä ei koeta ongelmiksi. Käsikirjan yhtenä tavoitteena on myös työntekijöiden ja maahanmuuttajien kanssa toimivien muiden tahojen yhteistyön li-

sääminen. Kotoutumisvaiheessa olevat lapset ja heidän vanhempansa tarvitsevat kaikkien heidän ympärillään toimivien tahojen rakentavaa yhteistyötä ja heidän taustansa ymmärtämistä. Alitolppa-Niitamon (2010, 61) mukaan hyvä paikallistason kotoutumispolitiikka luo olosuhteet, jotka huomioivat maahanmuuttajuuteen yleisesti liittyviä vanhemmuuden haasteita. Myös Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelmassa 2007–2012 (26, 29) korostetaan huomion kiinnittämistä lapsiperheisiin. Koulu mainitaan tahona, joka tavoittaa lähes kaikki maahanmuuttajaperheet, ja huomiota olisi kiinnitettävä vanhemmuuden tukemiseen kahden kulttuurin ristipaineessa elävien perheiden arjessa. Koulun merkitys maahanmuuttajalapsille ja –nuorille on suuri. Opettajien ja luokkatovereiden suhtautuminen sekä yleinen koulussa vallitseva ilmapiiri merkitsevät paljon ja vaikuttavat lapsen tai nuoren selviytymiseen tai syrjäytymiseen.

Peltola (2010, 80) tarkastelee artikkelissaan pitkään Suomessa asuneita maahanmuuttajataustaisia nuoria heidän perheensä kontekstissa. Hän keskittyy erityisesti perheiden nykyiseen ja nuorten itselleen tulevaisuudessa hahmottelemaan yhteiskunnalliseen asemaan sekä näiden keskinäiseen suhteeseen. Peltola kuvaa, kuinka läpi aineiston ja yli sukupolvien toistuvia teemoja olivat yhtäältä koulutus ja sen merkitys polkuna hyvään tulevaisuuteen ja toisaalta oman perheen kunniallisuus, kunnan kansalaisuus.

Maahanmuuttajien opetusjärjestelyjä vaivaa erityisyyden leima. Valmistava opetus, suomi toisena kielenä -opetus(S2) ja oman äidinkielen opetus rinnastuvat joskus koulujen opettajakunnankin silmissä lähinnä tukiopetukseen ja muihin tukitoimiin eikä niitä siis nähdä tavallisena koulutyönä. (Peltola 2010, 165.) Oppilashuollon sosiaalialan työntekijän näkökulmasta maahanmuuttajataustainen lapsi ei ole erityisoppilas. Hän tarvitsee tukea selviytyäkseen koulunkäynnistä, joka on rakennettu suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuville lapsille. Tähän samaan teemaan liittyy maahanmuuttajakuraattorin nimike. Maahanmuuttajakuraattorin toimenkuvaa suunniteltaessa haluttiin aluksi erottaa tarkasti työn kohde, eli maahanmuuttajat. Valtakunnallisesti on meneillään erilaisten opetukseen liittyvien tukimuotojen sisäänajo perusopetukseen. Koulujen arkityössä tämä tarkoittaa, että jokainen lapsi saa tarvittavan avun oppi-

miseensa omasta lähikoulusta eikä lasta aina lähetetä erityisluokkaan tai toiseen kouluun. Tästä näkökulmasta maahanmuuttajakuraattorin nimike ei vastaa enää yhdenvertaisuuslain tarkoitusta. Laki on laadittu yhteisvertaisuuden turvaamiseksi yhteiskunnan eri alueilla. Lain mukaan ikään, etniseen ja kansalliseen alkuperään, kansalaisuuteen, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, mielipiteeseen, terveydentilaan vammaisuuteen sekä sukupuoliseen suuntautumiseen perustava syrjintä on kiellettyä. Tästä syystä maahanmuuttajakuraattorin nimike muuttunee koulukuraattoriksi, jonka työn kohteena olisivat valmistavat luokat ja maahanmuuttajataustaiset oppilaat.

Peltolan (2010, 165) mukaan suomalaisessa perusopetuksessa ja opetusjärjestelyissä vaikuttavat aina yhteiskunnassa vallitsevat asenteet. Opettajat joutuvatkin työskentelemään kulloinkin vallalla olevien odotusten ja asenteiden ympäröimänä. Koulujen työyhteisöissä on työntekijöitä, jotka haluavat kehittää monikulttuurista koulua. Toisaalta yhteisöissä on jäseniä, jotka pitävät maahanmuuttajataustaisia lapsia taakkana, koska eivät halua muuttaa käytänteitään lasten tarpeiden mukaan. Käsikirja tukee molempien ryhmien työskentelyä. Se vahvistaa monikulttuurisen koulun kehittäjien työtä ja auttaa työntekijöitä, jotka uupuvat uusien haasteiden edessä.

Käsikirjan tarvetta puoltaa myös Osallisena Suomessa hanke (2010, 8), jossa yhtenä kolmesta kohteena on lasten ja nuorten kotoutuminen ja koulutus. Hankkeen suunnitelman kehittäjät korostavat lasten ja nuorten kotoutumisen kannalta olennaisinta eli koulutuksen jatkumon takaamista esiopetuksesta perusopetukseen, toiselle asteelle ja tästä eteenpäin. Hankkeen tavoitteena on lasten ja nuorten kohdalla ennen kaikkea vahvistaa suomi tai ruotsi toisena kielenä oppimista sekä oman äidinkielen oppimista.

#### 4 KÄSIKIRJAN TEKEMINEN

Tutustuin käsikirjan tausta-aineistoon syksyn 2010 aikana. Lähdemateriaalia maahanmuuttajuudesta ja maahanmuuttajista oli runsaasti saatavilla. Rajaa-  
minen oli tärkeää, koska kohderyhmäni oli niin ikään rajattu: maahanmuuttajataustaiset lapset perusopetuksessa. Opinnäytetyöni tuotoksena syntyvän kä-

sikirjan muoto hahmottui tausta-aineistoon perehtymisen ja kirjoittamisen yhteydessä. Varsinainen opinnäytetyön kirjoitin tammikuussa 2011.

Koska olin määritellyt käsikirjan aihekokonaisuudet omien kokemuksieni ja ajatusteni perusteella, halusin selvittää myös opettajien näkemyksiä aiheista ja siitä, ovatko käsikirjaan kaavailemani teemat riittäviä ja käytännön koulutyön tarpeeseen tulevia. Tämän toteuttamiseksi esittelin keväällä 2010 viidelle opettajalle ajatuksiani käsikirjan sisällöstä. Opettajien mukaan asioita oli riittävästi ja ne olivat koulutyölähtöisiä.

Opinnäytetyöni työelämäohjaajana toimi valmistavan luokan opettaja. Opettajan toimiminen työelämäohjaajana toi mukaan tärkeitä näkökulmia, koska opettaja näkee ja kuulee päivittäin koululla maahanmuuttajataustaisten lasten koulunkäyntiin liittyviä asioita. Hänen mielipiteensä kautta pystyin tekemään korjauksia ja tarkentamaan käsikirjaa. Tavoitteenahan oli yksinkertainen, toimiva ja helppokäyttöinen käsikirja.

Työelämäohjaajani luki käsikirjan helmikuussa 2011. Hänen mielestään käsikirja oli riittävän kattava koulun työntekijöiden avuksi arkitilanteisiin. Hän ehdotti muutamia muutoksia Kotkan maahanmuuttajapalveluita koskevassa osiossa, esimerkiksi väliotsikkoa ” tulkki ja tulkin tilaaminen”. Väliotsikon avulla usein kysytty ja mietitty asia löytyy helpommin. Lisäksi hän ehdotti, että suomi toisena kielenä -opetusta käsittelevässä osiossa korostetaan oppimisen arviointia ja oppimisvaikeuksien selvittelyä. Opettajan mielestä näiden sisältö kannatti tehdä luettelona ja näin selkeyttää ja korostaa näitä opettajan työn kannalta tärkeitä asioita. Keskustelun aikana päädyin myös siihen, että lihavoin joitakin sanoja, joita pidän tärkeänä. Näin nämä kohdat korostuvat ja auttavat lukijaa löytämään ne.

Tiivistän jokaisen aihekokonaisuuden perään tekstin, joka tulee olemaan käsikirjan osio. Lisäksi sävytän harmaalla käsikirjan tekstipohjan ja näin teksti erottuu muusta tekstistä. Tämä auttaa käsikirjan kokoamista Kotkan opetustoimessa joko sähköisenä tai painettuna versiona. Tavoitteeni on, että käsikirja olisi koulujen käytettävissä lukuvuoden 2011–2012 aikana.

## 5 KOTOUTUMISSUUNNITELMA JA KOTOUTUMINEN

Suomessa kotikunnan saaneella työttömällä työmarkkinatuen tai toimeentulotuen piirissä olevalla maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan ja siinä sovittuihin palveluihin. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta määrittelee eri tahojen velvollisuudet kotouttamistyössä. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan kestää kolme vuotta sen jälkeen, kun maahanmuuttaja on merkitty ensimmäisen kotikunnan väestötoimintajärjestelmään. (Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2007–2010, 39.) Työelämä- ja tasa-arvo-valiokunnanlausunnossa vuodelta 2005 kiinnitetään huomiota lasten ja nuorten yksilökohtaisiin kotoutumissuunnitelmiin. Lapset ja nuoret sisällytetään perhekohtaiseen suunnitelmaan ja heille ei tehdä omia suunnitelmia. (emt., 29.) Kunnissa on alettu tehdä kotoutumissuunnitelmia myös lapsille joko osana perheen suunnitelmaa tai omina suunnitelmina. Kouluissa vastuu on oppilashuollolla. (Korpela 2010, 46.)

Kotkan opetustoimessa tehdään lapselle kotoutumissuunnitelma, kun hän aloittaa perusopetukseen valmistavan opetuksen. Oppilashuollon maahanmuuttajakuraattori vastaa kotoutumissuunnitelman tekemisestä. Suunnitelma tehdään yhdessä vanhempien tai huoltajien, lapsen, opettajan ja muiden tarvittavien henkilöiden kanssa. Korpela korostaa koulun yhteistyötä muiden työntekijöiden kanssa, jotka vastaavat perheen kotoutumissuunnitelmien teosta. Jos lapsen koulutielle tulee paljon hankaluuksia, on hyvä olla yhteydessä perheen kokonaistilanteen tuntevan viranomaisen kanssa. (Korpela 2010, 47.) Kotoutumissuunnitelma kuten opinto-ohjelmakin seuraavat lapsen mukana koko opetuksen ajan. Kotkassa on havaittu sen olevan tarpeellista, kun lapsi koulun nivelkohdassa siirtyy valmistavasta opetuksesta perusopetukseen omaan lähikouluunsa. Suunnitelmat siirtyvät aina vanhempien luvalla, allekirjoituksella, joka on tehty alkuhaastattelussa. Nivelkohdan siirtoneuvottelussa valmistavan luokan opettaja ja maahanmuuttajakuraattori siirtävät kaiken kirjattun tiedon uudelle opettajalle. Neuvottelussa ovat läsnä myös vanhemmat tai huoltajat, lapsi ja tulkki.

Korpela (2010, 41) kuvaa kotoutumista pitkäksi ja monipolviseksi prosessiksi. Maahanmuuttaja on aluksi helpottunut ja ihastunut saavuttuaan uuteen maahan. Tämän jälkeen hän törmää ongelmiin, suruun ja ikävään. Sitten hän taas oppii uutta ja solmii tuttavuus- ja ystävyys-suhteita. Vanhemmat löytävät vähitellen tasapainon kielen oppimisen ja töihin pääsyn kautta. Lapset kotoutuvat usein eri tahtiin kuin vanhemmat. Perheenjäsenten kotoutuminen voi olla eriaikaista ja eritahtista, samoin se voi olla ristiriitainen elämänvaihe.

Kotouttaminen on Suomen maahanmuuttajapolitiikan tavoite. Kotouttaminen tuo mukanaan monikulttuurisuuden, ja se koituu kaikkien kansalaisten rikkauksiksi ja hyödyksi. Maahanmuuttajaa tuetaan löytämään paikkansa yhteiskunnassa, ja siihen liittyy yhtenä osana yhteiskunnan normien oppiminen. Onnistunut kotouttamistyö edellyttää yhteistyötä ja vähemmistön näkökulman ymmärtämistä. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 285.)

#### Kotoutumissuunnitelma ja kotoutuminen

Kotouttaminen tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajat osallistuvat suomalaiseen yhteiskuntaan tasavertaisina ihmisinä ja heillä on samat oikeudet eri palveluiden käyttöön.

Kotoutumissuunnitelma laaditaan työ- ja elinkeinotoimistossa, ja siinä ovat mukana kunkin henkilön statuksen mukaiset viranomaistahot. Onnistunut kotouttamistyö edellyttää yhteistyötä ja maahanmuuttajien näkökulman ymmärtämistä. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan kestää kolme vuotta.

Yleensä lapset sisällytetään perheen suunnitelmaan, mutta Kotkassa kaikille valmistavaan opetukseen tuleville lapsille laaditaan oma kotoutumissuunnitelma. Maahanmuuttajakuraattori huolehtii kotoutumissuunnitelman tekemisestä.

Kotoutuminen on pitkä prosessi, ja sen aikana maahanmuuttajan tunteet ja jaksaminen vaihtelevat. Lapset kotoutuvat yleensä eri tahtiin kuin vanhemmat, koska koulunkäynti ja sen aloittaminen tukee kotoutumista.

## 6 MAAHANMUUTTAJAKURAATTORIN TEHTÄVÄT

Kotkan Hyvinvointipalvelujen tehtäväalue jakaantuu neljän lautakunnan alaisiin vastuualueisiin. Yksi lautakunnista on lasten ja nuorten lautakunta, jonka alaisena toimivat opetustoimen, päivähoidon ja varhaiskasvatuksena ja hyvinvointineuvolan vastuualueet sekä nuorisotyön yksikkö. (Kotkan kaupungin kotisivut 2009.) Kotkan kaupungin lasten ja nuorten palveluiden tehtävänä on toimintasäännön mukaan järjestää ja kehittää mm. oppilashuollon palveluita (Lasten ja nuorten palveluiden toimintasääntö 2009, 2). Opetustoimen vastuualue jakautuu viiteen tehtäväalueeseen, jotka ovat perusopetus, lukio-opetus, oppilashuolto, opetuksen tukipalvelut ja aamu- ja iltapäivätoiminta. Opetustoimen palvelualueetta johtaa opetustoimenjohtaja. (Lasten ja nuorten palveluiden toimintasääntö 2009, 5.)

Perusopetuslain mukaan oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, jotka ovat terveydenhuoltolaissa (1326/2010) tarkoitettu kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa (417/2007) tarkoitettu koulunkäynnin tukeminen. (Perusopetuslaki 31a §.)

Koulun oppilashuolto on sekä yhteisöllistä että yksilöllistä tukea. Tavoitteena on, että kaikki kouluyhteisön jäsenet sitoutuvat edistämään oppilaiden hyvää oppimista ja psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia. Oppilashuollon tavoitteena on lisäksi mielenterveyden suojaaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen sekä koulun yhteistyön kehittäminen. (Ikonen & Virtanen 2007, 123.)

Kotkan oppilashuollossa työskentelee viisi koulukuraattoria, kaksi koulupsykologia ja maahanmuuttajakuraattori. Oppilashuollon työntekijöiden työtehtäviä on päivitetty ja mietitty uuden opetussuunnitelman perusteiden kehittämisen yhteydessä, mutta niitä ei ole vielä hyväksytty lasten ja nuorten lautakunnassa. Kuraattorin päätehtävänä on rohkaista ja kannustaa oppilasta selviyty-

mään koulunkäynnissä ja erilaisissa elämäntilanteissa. Hän on koulussa toimiva sosiaalialan ammattilainen. Maahanmuuttajakuraattori työskentelee valmistavien luokkien ja maahanmuuttajataustaisten lasten kanssa silloin, kun vanhempien kanssa tarvitaan tulkkipalveluja. Maahanmuuttajakuraattorin toimi on ollut Kotkan oppilashuollossa vuodesta 2005 alkaen, jolloin oppilashuolto oli vielä Kotkan sosiaali- ja terveystalouden alaisuudessa. Maahanmuuttajakuraattorin toimen perustaminen oli oppilashuollon ennaltaehkäisevän työn kannalta merkittävä asia. Vastaavanlaista toimea ei ole missään muussa kunnassa. Pääkaupunkiseudulla on somalitaustainen koulukuraattori, mutta työtehtävien lähtökohdat ovat erilaiset kuin Kotkassa.

Maahanmuuttajataustainen lapsi tarvitsee maahanmuuttajakuraattorin antamia tukitoimia kotoutumisprosessin eri vaiheissa kuten oppimiseen ja sopeutumiseen liittyvissä asioissa. Lapsen erilaiset kokemukset Suomeen tulosta ja lähtötilanne kotimaasta tai lähtömaasta voivat vaikeuttaa lapsen kykyyn sopeutua koulunkäyntiin. Lisäksi vanhempien vaikeudet omassa kotoutumisprosessissaan voivat vaikuttaa lapsen oppimiseen ja käyttäytymiseen koulussa. Kotoutumisprosessin onnistumisen kannalta keskeinen tehtävä on lapsen vaikeuden varhainen tunnistaminen ja tukitoimien tehokas käynnistyminen. Samalla tuetaan koko perheen kotoutumista.

Maahanmuuttajakuraattorin työ koulussa on yleensä vanhemmille hyvin vieras, ja heillä ei ole muutenkaan riittävästi tietoa suomalaisen koulujärjestelmän eri tukimuodoista. Vanhemmilla saattaa olla myös ennakkoluuloja ja vastustusta oppilashuollon tukitoimia kohtaan. Kotkan valmistavassa opetuksessa on kehitetty kodin ja koulun yhteistyötä juuri siihen, että vanhemmat saavat tarvittavaa tietoa kotkalaisesta ja suomalaisesta koulunkäynnistä ja maahanmuuttajakuraattorin palveluista. Tämän toteutumiseksi käytetään riittävästi aikaa valmistavan opetuksen aloittamista edeltävässä lapsen ja vanhempien alkuhaastelutilanteessa, vanhempainilloissa ja vanhempain tapaamisissa. Vanhemmilla on aina mahdollisuus kysellä ja tarkentaa käsityksiään. Heille korostetaan sitä, että he voivat olla joko opettajaan tai maahanmuuttajakuraattoriin yhteydessä, jos joku asia lapsen koulunkäynnissä on vaikea ymmärtää tai aiheuttaa heissä huolta. Monissa kulttuureissa ei luoteta viranomaisiin tai lapsen



ongelmat on totuttu hoitamaan perheen sisällä. Tämän takia vanhempien kanssa on luotava luottamukselliset välit, mikä edellyttää tiivistä yhteistyötä. Näin myös ehkäistään väärinkäsityksiä ja epäluuloja.

Kun lapsi siirtyy valmistavasta opetuksesta lähikouluunsa ja jos hänen koulunkäynnissään ilmenee huolta, opettaja on yhteydessä maahanmuuttajakuraattoriin. Kuraattori on lapselle ja vanhemmille ennestään tuttu työntekijä, joten pohja yhteistyölle on jo valmiiksi luotu. Maahanmuuttajakuraattori tuntee myös perheen ympärillä olevan mahdollisen tukiverkoston. Tämä tieto ja maahanmuuttajakuraattorin asiantuntemus ovat tärkeitä silloin, kun lapsen koulupulmien ratkaisemisessa tarvitaan erityistä tukea. Vanhemmat tarvitsevat tietoa suomalaisista kuntoutustavoista ja erityisopetuksen eri muodoista. Heillä saattaa luulo, että lapsi joutuu vankilanomaisiin olosuhteisiin erityisopetuksessa tai he jopa joutuvat pois Suomesta. Anis (2006, 96) toteaa koulukäytäntöjen olevan ratkaisevia maahanmuuttajalasten selviytymisen kannalta. Hänen mukaansa hyvin toimiva koulujen sosiaalityö voisi ehkäisemässä monia ongelmia, jotka välittyvät lastensuojeluun. Myös koulun ja lastensuojelun yhteistyökäytäntöjen parantaminen on Anisin mukaan maahanmuuttajalasten kohtaamien vaikeuksien ratkaisemisessa tärkeää.

#### Maahanmuuttajakuraattorin tehtävät

Maahanmuuttajakuraattori on opetustoimen oppilashuollon työntekijä. Hän työskentelee maahanmuuttajataustaisten lasten kanssa, joiden vanhemmat tarvitsevat tulkkipalveluja, sekä valmistavien luokkien oppilaiden kanssa.

Maahanmuuttajakuraattori osallistuu uusien valmistavaan opetukseen tulevien lasten alkuhaastatteluun yhdessä opettajien, vanhempien ja yhteistyötahojen kanssa.

Maahanmuuttajakuraattorin työmuotoina ovat keskustelu, yhteistyöneuvottelut eri tahojen kanssa, tukitoimien järjestäminen, erilaisten suunnitelmien ja sopimusten tekeminen sekä niiden seuranta.

Maahanmuuttajakuraattori tukee lasta kotoutumisprosessin eri vaiheissa kuten oppimiseen ja sopeutumiseen liittyvissä asioissa, auttaa koulun työntekijää lapsen vaikeuden varhaisessa tunnistamisessa ja tukitoimien tehokkaassa käynnistymisessä, opastaa ja ohjeistaa vanhempia suomalaisesta ja kotkalaisesta perusopetuksesta, tukee samalla koko perheen kotoutumista, keskustelee ja ohjaa vanhempia erilaisiin tukitoimiin, kuuluu koulun moniammatilliseen oppilashuoltoryhmään.

## 7 MAAHANMUUTTAJIEN STATUKSET

Sisäasianministeriö määrittelee maahanmuuttajan tilastollisesti laajaksi käsitteeksi, johon kuuluvat pakolaiset, ulkomaalaiset opiskelijat, Suomesta aikoinaan työn tai opiskelun vuoksi muuttaneet henkilöt, jotka muuttavat takaisin (Maahanmuuton vuosikatsaus 2009). Tästä syystä maahanmuuttajataustaiset perheet, kuten kaikki perheet, eivät ole yhteinen ryhmä vaan kaikki erilaisia myös resursseiltaan ja elinoloiltaan (Peltola 2010, 68).

Työvoimamuuttajat muuttavat Suomeen, koska yhdellä tai useammalla perheenjäsenellä on työpaikka maassa (Osallisena Suomessa hanke 2011, 99). **Työperäinen maahanmuutto** on elinkeinonharjoittamista tai ansiotyötä varten tapahtuvaa maahanmuuttoa (Ilmonen & Rauhio 2009, 7). **Siirtolaisuudella** tarkoitetaan valtioiden rajat ylittävää muuttoliikettä. Se jakaantuu maastamuuttoon, lähtövaltion näkökulmasta ja maahanmuuttoon, tulovaltion näkökulmasta. (Björklund 2010, 21.) Suurin syy Suomeen muuttoon on työ ja opiskelu, mutta yhä useammalla on tärkeimpänä syynä parisuhteen solmiminen, puhutaan **avioliittosiirtolaisuudesta**. Puolisot haetaan lähinnä naapurimaasta, entisestä Neuvostoliitosta. (emt., 33.) Björklund (2010, 22) toteaa aviosiirtolaisuuden toimivan kaksisuuntaisesti. Suomalainen siirtolainen avioituu ulkomailla ja tuo perheensä Suomeen tai maahanmuuttaja rakastuu suomalaiseen, jonka vie mukanaan ulkomaille. Termit työperäinen ja työperusteinen maahanmuutto sekä käsitteet työvoiman maahanmuutto ja siirtotyöläinen tarkoittavat samaa ilmiötä (Huttunen 2010, 9).

Tietyt ulkomaalaiset, joilla on suomalaiset sukujuuret tai muuten läheinen yhteys Suomeen, voivat eräin edellytyksin saada oleskeluluvan Suomessa. Luvan saamiseksi ei tarvita työntekoa tai opiskelua. Oleskeluluvan saantiin vaikuttaa suomalaisten sukujuurien vahvuus ja läheisyys. Heidät voidaan jakaa kahteen ryhmään: **inkerinsuomalaisiin**, jotka ovat entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin olevia henkilöitä tai muihin suomalaista syntyperää oleviin henkilöihin, jotka ovat entisiä Suomen kansalaisia, sekä henkilöihin jotka ovat **syntyperäisten Suomen kansalaisten jälkeläisiä**. Jos henkilön sukujuuret ovat useampien sukupolvien takana, niin oleskelulupaa ei voi tällä perusteella saada. (Paluumuuttajat 2011.)

Kotkassa käynnistyi vuonna 2007 INFO - Paluumuuttajien ohjauskeskus - hanke. Sen tarkoituksena on kehittää toimintamalli paluumuuttajien vastaanottamisen järjestämiseksi. Hankkeen tavoitteena on luoda Kotka-Hamina seudulle toimiva opastusjärjestelmä entisen Neuvostoliiton alueelta muuttavien paluumuuttajien kuntaan asettumisen ja työllistymisen tueksi. (Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2007–2012, 17.)

Suomi on sitoutunut vastaanottamaan pakolaisia kansainvälisellä sopimuksella ja samalla sitoutunut huolehtimaan heidän hyvinvoinnistaan. Suomeen **pakolainen** voi tulla turvapaikanhakijana, ns. kiintiöpakolaisena tai perheenyhdistämishajonnan kautta. YK:n Geneven pakolaissopimuksessa (v. 1951) pakolainen määritellään henkilöksi, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen takia, eikä voi saada suojelua omassa maassaan, tai hän oleskelee kotimaansa ulkopuolella sekä mainitun pelkonsa tähden on haluton tai kykenemätön turvautumaan kotimaansa suojeluun ja tarvitsee siksi sopimuksen mukaista kansainvälistä suojelua. (Räty 2002, 16, 18.)

Suomeen **turvapaikanhakijat** tulevat omasta kotimaastaan tai jostain eiturvalliseksi luokitellusta maasta. He hakevat turvapaikkaa ja Suomi on velvollinen käsittelemään heidän turvapaikkahakemuksensa. Hakemukset käsittelee ulkomaalaisvirasto, ja käsittely kestää viikoista jopa 4 - 5 vuoteen, yleensä päätös tulee parissa vuodessa. Kielteisestä päätöksestä voi valittaa. Tur-

vapaikanhakija luetaan varsinaisesti pakolaiseksi sitten, kun hän on saanut oleskeluluvan Suomeen. (Räty 2002, 18.)

Suomen on huolehdittava turvapaikanhakijoiden perustoimeentulosta koko turvapaikkakäsittelyn ajan. Oleskeluluvan saatuaan hakija sijoitetaan asumaan pakolaisia vastaanottavaan kuntaan. Läänien työelämä- ja elinkeinokeskukset päättävät mihin kuntaan hänet sijoitetaan. Instanssin uusi nimi on alueelliset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY). Yleensä sijoituksessa pyritään huomioimaan se, onko henkilöllä sukulaisia paikkakunnalla ja saman etnisen ryhmän jäseniä sijoitetaan samoille paikkakunnille. (Räty 2002, 19.)

**Kiintiöpakolaiset** ovat saaneet pakolaisstatuksensa UNHCR:ltä (YK:n pakolaisjärjestö). Sillä on kriisialueiden naapurimaissa toimistoja, joihin pakolaiset voivat hakeutua turvaa hakemaan. Toimistot toimivat välikätenä, kun pakolaisia sijoitetaan maihin, jotka ovat sitoutuneet ottamaan vuosittain tietyn määrän pakolaisia. Kriisialueiden naapurimaihin syntyy myös suuria pakolaisleirejä, joilta kiintiöpakolaisia pääsee mm. Suomeen. Kiintiöpakolaisten vastaanotto on valtiolle vapaaehtoista. Kiintiöpakolaiset sijoitetaan suoraan sellaiseen kuntaan, joka on päättänyt vastaanottaa pakolaisia. Pakolaisten palveleminen on kunnille erittäin haastava tehtävä, koska ihmiset ovat kielitaidottomia ja usein pitkään leiriolosuhteissa asuneita. (Räty 2002, 19.)

**Perheenyhdistämishjelmalla** pyritään takaamaan ydinperheen mahdollisuus asua yhdessä. Kansainvälisen sopimuksen mukaan Suomessa asuva pakolainen saa oleskeluluvan myös aviopuolisolleen sekä alaikäisille lapsilleen. Vastaavasti alaikäinen saa tuoda mukanaan Suomeen vanhempansa ja alaikäiset sisarukset. Perheenyhdistämistä voi hakea myös iäkkäille sukulaisilleen, joita kohtaan henkilöllä on elatusvelvollisuus. Ohjelman kautta tulleet perheenjäsenet vastaanotetaan suoraan kuntiin pakolaisina. Sukulaissuhteita on joskus vaikea todentaa puutteellisen henkikirjoitusjärjestelmän vuoksi. Ongelman ratkaisuna on käytetty DNA-testejä eli lähisukulaisuuden varmistamista verikokeilla. (Räty 2002, 20.)

Sodan ja väkivallan keskeltä saapuu Suomeen **yksin alaikäisiä turvapaikanhakijalapsia**, jotka heidän perheensä on lähettänyt turvaan. Perheen ajatuksena on pelastaa lapset ja päästä ehkä itsekin myöhemmin pois sodan keskeltä. Lapset tulevat Suomeen yleensä Somaliasta, Afganistanista ja Irakista. Lapset ovat murrosikäisiä, mutta joukossa voi olla myös pieniä lapsia. Moni lapsi jää ilman kansainvälistä suojelua ja saa vain tilapäisen oleskeluluvan. Tämä tarkoittaa sitä, että perusteita suojelun antamiselle ei ole, mutta lasta ei voida kuitenkaan lähettää kotimaahan. Tilapäisen luvan voi saada kaksi kertaa ja vain vuodeksi kerrallaan. Näiden kahden vuoden aikana kunta ei ota lasta asukkaaksi vaan hän jää asumaan vastaanottokeskuksen alaisuudessa toimivaan ryhmäkotiin. Hänellä ei ole oikeutta työntekoon ja joiltakin lapsilta on evätty jopa oikeus koulunkäyntiin. Tilapäinen lupa ei myöskään oikeuta perheenyhdistämiseen, mikä on erityisen vaikeaa yksin tulleelle lapselle. Kaikki lapset eivät voi hakea perheenyhdistämistä lainkaan: joko he eivät saa oleskelulupaa tai he ehtivät tulla täysi-ikäisiksi ennen kuin saavat turvapaikan. Alaikäisten lasten kohtelu vaihtelee eri EU-maissa; joissakin maissa turvapaikanhakijalapsen elämä on äärimmäisen vaikeaa. (Suvanto & Salonen 2006.)

Kotkassa lapset otetaan perusopetuksen valmistavaan opetukseen perusopetuksiän mukaisesti. Lisäksi ryhmäkodissa järjestetään suomen kielen opetusta ohjaajien toimesta ja yhteistyössä erilaisten toimijatahojen kanssa.

Jokaiselle yksin Suomeen muuttaneelle alaikäiselle turvapaikanhakijalle määrätään vastaanottokeskuksen hakemuksesta käräjäoikeudessa edustaja. Työministeriö koordinoi edustajajärjestelmää, järjestää edustajille koulutusta ja antaa ohjeistuksia edustajien palkkioista. (Suvanto & Salonen 2006.)

#### Maahanmuuttajien statukset

Maahanmuuttaja on yleiskäsite, jota käytetään kuvaamaan kaikkia pysyvässä asumistarkoituksessa Suomeen muuttaneita henkilöitä.

Maahanmuuttajataustaiset perheet, kuten kaikki perheet, eivät ole yhteinen ryhmä vaan kaikki ovat erilaisia myös resursseiltaan ja elinoloiltaan.

Siirtolainen muuttaa maahan työn, opiskelun tai avioliiton takia ja voi tuoda mukanaan lapsia.

Paluumuuttaja on ulkosuomalainen, joka palaa Suomeen. Hän voi olla entinen tai nykyinen Suomen kansalainen.

Inkerinsuomalainen on entisen Neuvostoliiton alueelta muuttanut henkilö, jolla on suomalainen syntyperä.

Pakolainen on henkilö, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, eikä voi saada suojelua omassa maassaan tai hän oleskelee kotimaansa ulkopuolella sekä mainitun pelkonsa tähden on haluton tai kykenemätön turvautumaan kotimaansa suojeluun ja tarvitsee siksi sopimuksen mukaista kansainvälistä suojelua.

Perheenyhdistämishojelman avulla ydinperheen on mahdollista asua yhdessä, Suomessa asuva pakolainen saa oleskeluluvan myös aviopuolisolleen ja alaikäisille lapsille, alaikäinen saa tuoda mukanaan vanhempansa ja alaikäiset sisarukset. Perheenyhdistämishojelman kautta tulleet perheenjäsenet vastaanotetaan suoraan kuntiin pakolaisina.

Kiintiöpakolainen saa pakolaisstatuksensa UNHCR:ltä, YK:n pakolaisjärjestöltä, ja hän tulee Suomeen pakolaisleiriltä. Kiintiöpakolaisten vastaanotto on valtiolle vapaaehtoista ja heidät sijoitetaan suoraan sellaiseen kuntaan, joka on päättänyt vastaanottaa pakolaisia.

Turvapaikanhakija pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta Suomesta. Myönnetyn turvapaikan saatuaan hän saa pakolaisaseman ja hänet sijoitetaan pakolaisia vastaanottavaan kuntaan. Turvapaikanhakija asuu yleensä vastaanottokeskuksessa (VOK).

Yksin tullut alaikäinen turvapaikanhakija sijoitetaan asumaan vastaanottokeskuksen ryhmäkotiin, jossa hän odottaa oleskelulupaa. Hänelle määrätään vastaanottokeskuksen hakemuksesta käräjäoikeudessa edustaja, jonka tehtävä-

nä on huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta turvapaikanhakuprosessin aikana.

## 8 KOTKAN MAAHANMUUTTAJAPALVELUT

Kotkan Hyvinvointipalvelujen tehtäväalue jakaantuu neljän lautakunnan alaisiin vastuualueisiin. Yksi lautakunnista on sosiaali- ja terveyslautakunta ja sen alaisina toimivat terveydenhuollon, vanhustenhuollon ja sosiaalihuollon vastuualueet. Sosiaalihuollon vastuualue jakautuu maahanmuuttajatyön, sosiaalityön ja vammaispalvelun palvelualueisiin. Maahanmuuttajatyön palvelualueetta johtaa maahanmuuttajatyön johtaja. Maahanmuuttajatyön palvelualue jakautuu neljään tehtäväalueeseen, jotka ovat maahanmuuttajien erityispalvelut, tulkkikeskus, turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus ja maahanmuuttajatyön koordinointi. (Kotkan kaupungin kotisivut 2009.)

Kotkaan muuttaville pakolaisille ja kuntapaikan saaneille turvapaikanhakijoille järjestetään vastaanottovaiheessa erityisiä kotouttamispalveluja kolmen vuoden ajan maahanmuuttajapalvelujen kautta. Työntekijöinä ovat sosiaalityöntekijä, toimistos sihteeri, ohjaaja ja sairaanhoitaja. (Maahanmuuttajat 2010.)

Kiintiöpakolaisten erityispalveluyksikön toiminta-ajatuksena on järjestää asiakkailleen kotoutumislain edellyttämät vastaanottovaiheen palvelut. Palveluiden tavoitteena on tukea asiakkaiden kotoutumista ja omatoimista selviytymistä suomalaisessa yhteiskunnassa. Yksikkö tukee ja kehittää maahanmuuttajien kotoutumista yhteistyössä eri viranomaisten, organisaatioiden ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. (Maahanmuuttajat 2010.)

### 8.1 Kotkan tulkkikeskus

Kotkan Tulkkikeskus perustettiin Kotkan kaupungin kokeiluna vuonna 2005 ja sen toiminta vakinaistettiin 1.1.2006. Tulkkikeskus välittää maahanmuuttajien tulkkipalveluja kaupungin kaikille toimipisteille ja muille tarvitsijoille Kotkassa, Kaakkois-suomessa ja koko maassa. (Tulkkkaus 2010.) Tulkkkaus- ja käännöspalveluilla varmistetaan maahanmuuttajien mahdollisuus käyttää suomalaisten kanssa yhdenvertaisesti palveluita (Tulkkkaus- ja käännöspalvelut 2011).

### 8.1.1 Tulkin tilaaminen

Ennen tulkin tilaamista on selvitettävä tulkkauskieli, joka on lapsen äidinkieli. Joskus tulkkauskielenä käytetään perheen toista, vahvempaa kieltä, joten oikea kieli on aina varmistettava. Neuvotteluun on varattava aikaa kaksinkertainen määrä verrattuna neuvotteluun, jossa työntekijällä ja asiakkaalla on yhteinen kieli. Tulkikeskus tarvitsee lapsen nimen, kielen ja statuksen, jonka perusteella keskus selvittää laskutusosoitteen. Suomen valtio korvaa sosiaali- ja terveyshuollon ja muut kotoutumiseen liittyvien palveluiden tulkkaukset kiintiöpakolaisille, pakolaisille, turvapaikanhakijoille ja alle puoli vuotta Suomessa oleskelleille paluumuuttajille. Tulkikeskus tarvitsee myös tilaajan yhteystiedot sekä osoitteen, jossa tulkkaus tapahtuu. Tulkkauksen hinnasto löytyy Kotkan kaupungin maahanmuuttajat - sivustolta. (Tulkkaus 2010.)

Tilauksen voi tehdä soittamalla tai sähköpostilla. Tilaus kannattaa säilyttää laskutusta varten ja mahdollisten sekaannusten välttämiseksi. Joskus tulkki tulee toiselta paikkakunnalta ja laskuun lisätään matkakustannukset. Tämä kannattaa varmistaa tilauksen yhteydessä. Tulkilla on mukana tulkkauspäiväkirja, jonka tilaaja täyttää ja allekirjoittaa tulkkaustilanteen päätyttyä. Jos neuvottelu-aika peruuntuu, tulkkityöstä ei laskuteta, jos peruutus on tehty viimeistään edellisenä päivänä. (Tulkkaus 2010.)

### 8.1.2 Tulkin käyttö

Työntekijän kannattaa aina varmistaa oikeusturvansa ja tilata tulkki neuvottelutilanteeseen, jos kielivaikeudet voivat aiheuttaa väärinkäsityksiä. Myös vanhemmat tai lapsi voivat kokea tulleeensa väärinymmärretyksi ilman tulkkia. Omaisten ja tuttavien käyttöä tulkkina pitäisi välttää koska he saattavat muodostaa itse päätelmiä asioista tuttavuuden perusteella. Lisäksi maallikolla on harvoin käytössään sanavarastoa, jota tarvitaan eri työntekijöiden kanssa neuvoteltaessa. Joskus on myös vaikeaa kääntää läheisten asioita työntekijöille ja tärkeitä asioita jää kääntämättä. Alaikäikäistä lasta ei myöskään saa käyttää tulkkina. (Schubert 2007, 162-163.)



Mahdollisuuksien mukaan nuorten kohdalla tulkki kannattaa valita hänen sukupuolen mukaan. Näin nuori pystyy kertomaan asioistaan avoimesti: varsinkin pakolaistaustaisten tyttöjen kohdalla tulkin sukupuolella on suuri merkitys. Myös vanhempien kohdalla työntekijän kannattaa miettiä, tilaako äidille nais-tulkin ja isälle miehen. Tulkin sukupuolella voi olla suuri vaikutus asioiden käsittelyssä ja neuvottelujen onnistumisessa. Työntekijän on varmistettava, että tulkki kääntää kaiken keskustelun ja puhujan sanoman sisällön. Tulkin on keskityttävä moneen asiaan, ja hänelle ei pidä sallia puhelimen käyttöä tulkkauksen aikana. Hänen on käännettävä kaikki keskustelut ja lausahdukset, joita neuvottelutilassa ilmaistaan. Näin varmistetaan kaikkien osapuolten kunnioitus. (Schubert 2007, 164–165.) Yhteisessä kouluneuvottelussa lapsen ja vanhempien kanssa voi usein käydä, että perheenjäsenet alkavat keskenään keskustella koulunkäyntiin liittyvistä asioista, joita työntekijä tuo esille. Keskustelut voivat olla kiihkeitä ja työntekijän on huolehdittava siitä, että tulkki kääntää myös heidän keskinäisen keskustelunsa.

Työntekijä on vastuussa tulkkauksitilanteesta. Tulkin tehtävänä on kääntää, ja hän ei saa kommentoida asiakkaan kertomuksia omin sanoin eikä näyttää tilanteesta nousevia omia tunteitaan. Työntekijän vastuulla on pitää tilanne hallinnassa ja huolehtia tauoista, jos ne ovat tarpeen. (Schubert 2007, 167.) Koulussa tulee esille usein tilanteita, jotka liittyvät lapsen kulttuuristaan. Tilanteet voivat liittyä liikuntatunteihin ja vaatteiden vaihtoon, ruokailuun, leikkeihin yms. Näistä tilanteista käytävissä neuvotteluissa on hyötyä tulkin etnisestä taustasta, jos hän kuuluu samaan ryhmään kuin lapsen perhe. Tulkin tietämys perheen kulttuurin tavoista voi auttaa lapsen asian käsittelyssä. (emt., 168.)

Työskentelyä eri tulkkien kanssa kannattaa hyödyntää omassa työssään. Esimerkiksi kurdinkielen tulkki muistuttaa jatkuvasti siitä, että pakolaislapsella on kaksi maailmaa. Toinen on suomalaisessa koulussa ja kulttuurissa ja toinen perheessä, jossa eletään oman kulttuurin ehdoilla.

## 8.2 Vastaanottokeskus

Sisäasiainministeriö vastaa turvapaikanhakijoiden vastaanoton politiikasta, yleisestä ohjauksesta ja lainsäädäntötyöstä sekä päättää uusien vastaanotto-

keskusten perustamisesta ja lakkauttamisesta. Maahanmuuttoviraston vastuulla on vastaanottokeskusten käytännön toiminnan ohjaus, suunnittelu ja seuranta, säilöönottokeskuksen toiminnan ohjaus ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toimeenpanon ohjaus. Valtion vastaanottokeskukset ovat suorassa tulosohjauksessa. Kuntien ja järjestöjen keskuksia ohjataan keskusten ylläpitäjien ja Maahanmuuttoviraston välillä tehtyjen sopimusten perusteella. Alueelliset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY), joista seitsemässä on yksikkö maahanmuuttoasioita varten, vastaavat oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden kuntiin sijoittamisesta. (Vastuu ja roolit vastaanottotoiminnassa 2011.)

Kotkan vastaanottokeskuksen yhteyteen kuuluu kaksi ryhmäkotia. 150-paikkainen turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus sijaitsee Karhulan kaupunginosassa. 14-paikkainen Koivulan ryhmäkoti on tarkoitettu alle 16-vuotiaille, ilman huoltajaa tulleille turvapaikanhakijoille. Laajakosken ryhmäkoti on 14-paikkainen alle 16-vuotiaiden, ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijoiden ryhmäkoti. Tukiasumisyksikkö on 40-paikkainen, 16- ja 17-vuotiaiden, ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijoiden tukiasumisyksikkö. (Erityispalvelut 2010.)

#### Kotkan maahanmuuttajapalvelut

Kotkan Maahanmuuttajapalveluissa, Karhulantie 46:ssa, annetaan kotoutumislain edellyttämät vastaanottovaiheen palvelut pakolaisille ja kiintiöpakolaisille. Toimintaa johtaa maahanmuuttajatyön johtaja.

Pakolaistaustaisten lasten ja perheiden asioissa työskentelevät sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja, sairaanhoitaja ja toimistos sihteeri.

Kotkan vastaanottokeskuksessa asuu perheitä ja yksinäisiä henkilöitä. Vastaanottokeskuksen yhteyteen kuuluu kaksi alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkotia ja tukiasumisyksikkö. Vastaanottokeskuksen lasten ja perheiden sekä ryhmäkotien lasten asioissa työskentelevät ohjaajat, sosiaaliohjaaja, sairaanhoitaja ja toimistos sihteeri.

## **Tulkin tilaaminen ja käyttö**

Tulkki kannattaa aina tilata, jos työntekijä miettii kielivaikeuksien aiheuttavan väärinkäsityksiä niin itselle kuin vanhemmille ja lapselle neuvottelutilanteessa. Alaikäistä lasta ei saa käyttää tulkkina. Tulkin kanssa neuvoteltaessa on varattava aina kaksinkertainen aika verrattuna suomalaisten neuvotteluihin.

Tulkki tilataan Kotkan Tulkkikeskuksesta, puh. 4465 tai sähköpostiosoitteella [www.tulkkikeskus.fi](http://www.tulkkikeskus.fi).

Ennen tulkin tilaamista on selvitettävä tulkkauskieli, lapsen äidinkieli. Joskus tulkkauskielenä käytetään perheen toista, vahvempaa kieltä, joten työntekijän on aina varmistettava oikea kieli.

Tulkkia tilatessa tulkkikeskus kysyy lapsen nimen, kielen ja statuksen, jonka perusteella laskutetaan, tilaajan yhteystiedot sekä osoitteen, jossa tulkkkaus tapahtuu.

Suomen valtio korvaa sosiaali- ja terveyshuollon ja muut kotoutumiseen liittyvien palveluiden tulkkaukset kiintiöpakolaisille, pakolaisille, turvapaikanhakijoille ja alle puolivuotta Suomessa oleskelleille paluumuuttajille. Jos tulkki tulee toiselta paikkakunnalta, tilaukseen lisätään matkakustannukset.

Tyttöjen ja naisten kanssa järjestettäviin neuvotteluihin kannattaa tilata nais-tulkki mahdollisuuksien mukaan. Tulkin tietämys perheen kulttuurin tavoista voi auttaa lapsen asian käsittelyssä, jos tulkki kuuluu samaan etniseen ryhmään kuin lapsen perhe.

Työntekijä vastaa tulkkauksitilanteesta ja varmistaa, että tulkki kääntää kaiken keskustelun. Tulkki ei saa kommentoida asiakkaan kertomuksia omin sanoin, eikä näyttää tilanteesta nousevia omia tunteitaan.

Työntekijä puhuu ja kohdistaa katseensa vanhempiin ja lapseen, ei tulkkiin. Työntekijä puhuu vain muutamia lauseita kerrallaan, jotta tulkki pystyy kääntämään puheen. Lisäksi tulkille on annettava mahdollisuus ja aikaa kääntää

myös vanhempien ja lasten puheenvuorot. Tavoitteena on rauhallinen vuoropuhelu, keskustelu.

Tulkkaustilanteen päätyttyä työntekijä, tulkin tilaaja, täyttää tulkin tulkkauspäiväkirjan.

## 9 PERUSOPETUKSEEN VALMISTAVA OPETUS

Oppivelvollisuusikäisille ja esiopetusikäisille maahanmuuttajalapsille voidaan antaa perusopetukseen valmistavaa opetusta. Tämän opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä antaa tarvittavat valmiudet perusopetukseen siirtymistä varten. (Päivärinta 2010a, 16.)

Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelmassa tulee olla määriteltynä opetuksen tavoitteet ja opetusjärjestelyt sekä oppilaan oman opinto-ohjelman laatimisen, oppimisen ja arvioinnin periaatteet. Opiskelun ohjaus ja yhteistyö oppilashuollon, muiden yhteistyötahojen ja perusopetuksen sekä oppilaan huoltajien kanssa tulee huomioida opetussuunnitelmassa. Uusien opetussuunnitelmien perusteiden mukainen opetussuunnitelma tuli ottaa käyttöön viimeistään 1.1.2010. (Päivärinta 2010a, 16–17.)

### 9.1 Alkuhaastattelu perusopetukseen valmistavalle luokalle

Alkuhaastattelussa huoltajille ja oppilaalle annetaan tietoa suomalaisesta koulusta ja koulutusjärjestelmästä, oppilaan arvioinnista, opetusmenetelmistä ja perusopetukseen valmistavassa opetuksessa käytettävästä oppilaan omasta opinto-ohjelmasta. Perheille annetaan tietoa perusopetukseen siirtymisestä sekä jatko-opintomahdollisuuksista perusopetuksen jälkeen. Alkuhaastattelu järjestetään aina ennen opiskelun aloittamista perusopetukseen valmistavassa opetuksessa, ja läsnä ovat oppilas, huoltajat, opettaja, maahanmuuttajakuraattori ja tulkki. Alkuhaastattelussa tehdään kotoutumissuunnitelma ja esitellään oppilaan oma opinto-ohjelma. Samalla esitellään vieraskielisen oppilaan koulutuspolku Kotkan perus-opetuksessa ja kartoitetaan iltapäivätoiminnan ja koulukuljetuksen tarve sekä täytetään terveystietolomake tulevaa terveystar-

kastusta varten. (Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma 2009.)

## 9.2 Opetuksen lähtökohdat

Perusopetuslaissa (628/1998) säädetään maahanmuuttajille järjestettävästä perusopetukseen valmistavasta opetuksesta. Perusopetukseen valmistava opetus on tarkoitettu niille maahanmuuttajataustaisille oppilaille, joiden suomen kielen taito ja/tai muut valmiudet eivät riitä esi- tai perusopetuksen ryhmässä opiskelemiseen. Opetusta annetaan 6 -10-vuotiaille vähintään 900 tuntia ja tätä vanhemmille vähintään 1000 tuntia. Opetukseen osallistuvalla on oikeus siirtyä perusopetukseen jo ennen edellä todettujen tuntimäärien täyttymistä, jos hän pystyy seuraamaan perusopetusta. (Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma 2009.)

Valmistavan opetuksen aikana oppilaita integroidaan perusopetukseen, oppilaan ikä-tasoa vastaaviin suomenkielisiin opetusryhmiin oman opinto-ohjelman mukaan oppilaan omassa opinto-ohjelmassa määritellyllä tavalla. Integroinnilla edistetään kotoutumista, suomen kielen kehittymistä ja oppiaineiden sisältöjen omaksumista. (Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma 2009.)

## 9.3 Opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt

Valmistavan opetuksen tavoitteena on edistää opetukseen osallistuvan oppilaan suomen kielen taitoa, tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä antaa tarvittavia valmiuksia perusopetukseen siirtymistä varten. Valmistavassa opetuksessa oppilaalle annetaan opetusta perusopetuksen oppiaineissa soveltuvin osin. Oppilaalle annetaan oman äidinkielen opetusta mahdollisuuksien mukaan omassa opinto-ohjelmassa tarkemmin määritellyllä tavalla. (Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma 2009.)

Eri oppiaineiden opetuksessa noudatetaan soveltuvin osin perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteita, joten valmistavan opetuksen opettajan ja pe-

rusopetuksen opettajien yhteistyö on tärkeää. Valmistavan luokan oppilaiden integroinneista sovitaan integrointikeskusteluissa ja oppilaiden edistymistä seurataan. (Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma 2009.)

Perusopetukseen valmistavassa opetuksessa painotetaan suomenkielen luku- ja kirjoitustaidon oppimista ja näiden taitojen omaksumiseen ja varmentamiseen varataan riittävästi aikaa. Perusopetukseen siirtyvän luku- ja kirjoitustaidottoman oppilaan riittävästä tuesta huolehditaan. (Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma 2009.)

#### 9.4 Opinto-ohjelma

Opinto-ohjelman tarkoituksena on kirjata lapsen oppimiseen liittyviä tavoitteita ja jo opittuja asioita valmistavan opetuksen aikana. Opinto-ohjelmaan kirjataan mahdollisimman tarkasti lapsen henkilökohtaiset tavoitteet eri oppiaineissa ja se, miten opetus on tarkoitus järjestää. Näin lapselle ja vanhemmille tulee selkeä käsitys siitä, mihin opetuksella pyritään ja millaista osaamista ja käyttäytymistä oppilaalta odotetaan. Samalla vältetään kaikkien osapuolten epärealistiset odotukset lapsen koulutyön sujumisesta (Päivärinta 2010b, 29.) Opinto-ohjelmaan kirjattuja tavoitteita kannattaa tarkentaa ja täydentää riittävän usein (Perttula 2010, 21).

Opinto-ohjelmasta on löydyttävä tiedot lapsen opiskelemista oppiaineista sekä niiden opiskeluun käytettävät tuntimäärät. Siihen liitetään opetuksen sisällöt eri oppiaineissa sekä lapsen opiskelu valmistavassa ryhmässä ja integroidut oppiaineet suomalaisiin ryhmiin. Lisäksi opinto-ohjelmaan kirjataan lapsen henkilökohtaiset ohjaukset ja muut mahdolliset tukitoimet. Integroinnin tarkoituksena on edistää lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan kouluuyhteisön kautta. Samalla integrointi tukee oppilaan sosiaalisen kielitaidon kehittymistä varsinaisten suomi tai ruotsi toisena kielenä -opintojen ohella. (Päivärinta 2010b, 29–30.)

## Perusopetukseen valmistava opetus

Perusopetukseen valmistava opetus on tarkoitettu niille maahanmuuttajataustaisille lapsille, joiden suomen kielen taito tai muut valmiudet eivät riitä perusopetuksen ryhmässä opiskelemiseen.

Alkuhaastattelu järjestetään perusopetukseen valmistavassa opetuksessa aina ennen opiskelun aloittamista, ja läsnä ovat lapsi, vanhemmat, opettaja, maahanmuuttajakuraattori ja tulkki.

Alkuhaastattelussa vanhemmille ja lapselle annetaan tietoa suomalaisesta koulusta ja koulutusjärjestelmästä, oppilaan arvioinnista, opetusmenetelmistä ja perusopetukseen valmistavassa opetuksessa käytettävästä oppilaan omasta opinto-ohjelmasta.

Alkuhaastattelussa tehdään lapsen kotoutumissuunnitelma ja esitellään oma opinto-ohjelma, esitellään vieraskielisen oppilaan koulutuspolku Kotkan perusopetuksessa ja kartoitetaan iltapäivätoiminnan ja koulukuljetuksen tarve sekä täytetään terveystietolomake tulevaa koulun terveystarkastusta varten.

Opetusta annetaan valmistavassa luokassa (VALU). Opetuksen tavoitteena on tukea lasten tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä antaa tarvittavat valmiudet perusopetukseen siirtymistä varten.

Opetusta annetaan 6–10-vuotiaille vähintään 900 tuntia ja tätä vanhemmille vähintään 1000 tuntia, tuntimäärä tarkoittaa yhden vuoden opiskelua. Lapsella on oikeus siirtyä perusopetukseen jo ennen edellä todettujen tuntimäärien täyttymistä, jos hän pystyy seuraamaan perusopetusta. Valmistavan opetuksen opettaja päättää ajankohdasta, jolloin lapsi siirtyy omaan lähikouluunsa, perusopetukseen.

Opetuksessa painotetaan suomenkielen luku- ja kirjoitustaidon oppimista. Oppiaineiden opetuksessa noudatetaan soveltuvin osin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita.

Lasta integroidaan valmistavan opetuksen aikana perusopetukseen, oppilaan ikä-tasoa vastaaviin suomenkielisiin opetusryhmiin. Integrointi tapahtuu oman

opinto-ohjelman mukaisesti lapsen omassa opinto-ohjelmassa määritellyllä tavalla.

Opinto-ohjelmaan kirjataan lapsen oppimiseen liittyviä tavoitteita ja jo opittuja asioita valmistavan opetuksen aikana. Siihen kirjataan lapsen henkilökohtaiset ohjaukset ja muut mahdolliset tukitoimet. Opinto-ohjelmaa päivitetään ja tarkennetaan säännöllisesti opettajan tai luokanvalvojan toimesta.

## 10 SUOMI TOISENA KIELENÄ (S2)

Suomi toisena kielenä (S2) on yksi äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen oppimääristä. Muita ovat mm. suomi, ruotsi, saame, viittomakieli tai romani äidinkielenä. Suomi toisena kielenä -opetus ei siis ole esimerkiksi tuki- tai erityisopetusta. Oppimäärä on tarkoitettu sellaisille maahanmuuttajataustaisille oppilaille, joiden suomen kielen taito ei ole äidinkielen tasoinen kaikilla kielen osa-alueilla. S2-opetus on tarkoitettu myös paluumuuttajille ja ulkomailta adoptoiduille lapsille. Kriteerinä tulee käyttää ainoastaan kielitaidon tasoa eikä esimerkiksi synnyinmaata, kansalaisuutta, väestörekisteriin merkittyä äidinkieltä tai Suomessa-oloaika. (Suomi toisena kielenä perusopetuksessa 2008.)

### 10.1 Kielitaidon arviointi ja taso

Kielitaidon tason arvioi S2-opetusta antava opettaja yhdessä muiden oppilasta opettavien opettajien kanssa. Myös silloin, jos mietitään oppimäärän vaihtamista suomi äidinkielenä -oppimäärään. Vanhemmat tai lapsi itse eivät tee asiasta päätöstä vaan koulu tekee sen kuultuaan kaikkia lasta opettavia opettajia. S2-oppimäärän mukaan opiskellaan kunnes kielitaidon katsotaan olevan äidinkielen tasoinen. Arvioinnissa on otettava huomioon kaikki kielitaidon osa-alueet: kuullun ymmärtäminen, luetun ymmärtäminen, puhuminen, kirjoittaminen, sanasto ja rakenteet. Vaikka lapsi puhuisi sujuvasti suomea, se ei ole äidinkielen tasoisesta osaamisesta. Lisäksi kielitaitoprofiilit voivat olla erilaisia ei syistä. (Suomi toisena kielenä perusopetuksessa 2008.)

S2-opetuksen tarkoitus on kehittää tasapuolisesti oppilaan suomen kielen taitoa ja tietoisuutta suomalaisesta kulttuurista. Opetuksen tavoitteena on toi-



minnallinen kaksikielisyys, jonka kehittymiseen vaikuttaa myös osallistuminen oman äidinkielen opetukseen. S2-opetus tukee yhdessä oman äidinkielen opetuksen kanssa oppilaan monikulttuurista identiteettiä. Lähtökohtana S2-opetuksessa on se, että lapsi saavuttaa mahdollisimman hyvän suomen kielen taidon jatko-opintoja varten. Sen oppimäärän suorittamisesta on apua kansallisuutta hakiessa. (Suomi toisena kielenä perusopetuksessa 2008.)

## 10.2 Oma äidinkieli

Suomen perustuslain 17. pykälässä sanotaan, että kaikilla Suomessa asuvilla ihmisillä on oikeus kehittää ja ylläpitää äidinkieltään. Äidinkieli on se kieli, joka opitaan ensin ja johon samastutaan. Kaksikielisillä on itsellään oikeus määrittellä äidinkieltään, jos niitä voi olla yksi tai useampia. Jokainen äidinkieli on arvokas ja suojelun arvoinen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) tavoitteena on maahanmuuttajataustaisen lapsen toiminnallinen kaksikielisyys. (Opas oman äidinkielen oppimisen tukemiseen 2009.)

Kotoutumistyön yhtenä tavoitteena on maahanmuuttajien tukeminen kaksikielisuuden kehittämisessä. Äidinkielen säilyttäminen ja siirtäminen seuraavalle sukupolvelle on tärkeää. Toisaalta valtakieli on omaksuttava, jotta pystyy osallistumaan ympäröivään yhteiskuntaan. Äidinkielen hallinta on myös perustan uuden kielen oppimiselle. Parhaiten valtakielen oppivat lapset, jotka osaavat hyvin omaa äidinkieltään. (Räty 2002, 154,156.)

Lapsen omalla äidinkielellä on merkittävä rooli hänen kehitykseensä. Kielen oppiminen on syvä sosiaalinen tapahtuma, koska kieli liittyy lapsen omaan yhteisönsä jäsenyyteen. Kielen avulla lapsi luokittelee ja järjestelee asioita sekä oppii muodostamaan ja ymmärtämään käsitteitä. Se toimii ajattelun, ilmaisun ja oppimisen välineenä. (Soilamo 2006, 38). Kyky käyttää omaa äidinkieltään monipuolisesti auttaa lasta selviämään kielellisestä integraatiosta eli uuden kielen omaksumisesta ja sen ottamista oppimisen työkaluksi (emt., 39).

Maahanmuuttajien äidinkielen opetus on perusopetusta täydentävää opetusta ja vapaaehtoista. Se ei ole perusopetuslain 12. §:n mukaista opetusta, vaan sitä opetetaan erillisen valtionavustuksen turvin. Äidinkielen opetuksella tue-

taan oppilaan ajattelun sekä kielenkäyttötaitojen, itseilmaisun ja viestinnän kehittymistä, sosiaalisten suhteiden ja maailmankuvan muodostumista ja persoonallisuuden ehyttä kasvua. Yhdessä suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen kanssa oppilaan oman äidinkielen opetus vahvistaa oppilaan identiteettiä ja rakentaa pohjaa monikulttuurisuudelle ja toiminnalliselle kaksikielisyydelle. (Opas oman äidinkielen oppimisen tukemiseen 2009.)

Äidinkielen opetuksen tehtävänä on saada oppilaat kiinnostumaan omasta äidinkielestään, käyttämään ja kehittämään heidän äidinkielen taitojaan perusopetuksen jälkeenkin sekä saada heidät arvostamaan omaa taustaansa ja kulttuuriaan. Äidinkielen opetuksella edistetään oppilaan mahdollisuuksia opiskella täysipainoisesti kaikkia perusopetuksen oppiaineita. Oman äidinkielen opettajia kannattaa käyttää apuna myös silloin, kun tarvitaan materiaalia lapsen omalla äidinkielellä. Opetuksen peruseräperiaatteena on, että oppilaiden omat taustat ja kokemukset ovat opetuksen ja oppimisprosessin keskiössä. (Opas oman äidinkielen oppimisen tukemiseen 2009.)

### 10.3 Tukiopetus

Suomi tai ruotsi toisena kielenä opetuksen ja muun opetuksen tukeen ovat oikeutettuja ne vieraskieliset oppilaat, joiden perusopetusopetuslaissa (628/1998) tarkoitettuun opetukseen osallistumisen aloittamisesta on kulunut enintään kuusi vuotta ja jotka eivät osaa suomea tai ruotsia vastaavan ikäisen suomen- tai ruotsinkielisen äidinkielen tasoisesti (Opetusministeriön asetus 1777/2009 2. §). Korpelan (2010, 46) mukaan maahanmuuttajataustainen lapsi voi hyötyä tukiopetuksesta, joka koostuu satujen ja tarinoiden kuuntelemisesta, käden ja silmän yhteistyön kehittämisestä sekä karkea ja hienomotoriikan harjoittelusta. Lapsi hyötyy tukiopetuksesta, jota annetaan riittävästi ennen koetilannetta.

### 10.4 Oppimisen arviointi

Eri oppiaineiden arvioinnissa on otettava huomioon se, että kielitaito kehittyy vähitellen. Lapsen on kyettävä osoittamaan osaamisensa mahdollisista kielitaidon puutteista huolimatta. Arvioinnissa pitää käyttää monipuolisia, joustavia

ja lapsen tilanteeseen sopivia menetelmiä. Sellaisia ovat mm. lapsen äidinkielelle käännetyt koetehtävät ja mahdollisuus vastata omalla äidinkielellä, kokeen kielellinen yksinkertaistaminen, sanakirjan ja lähde- ja oppimateriaalin salliminen koetilanteissa, suulliset kokeet, pidennetty koeaika, portfolio-arviointi ja muiden korvaavien suoritusten arviointi. (Suomi toisena kielenä perusopetuksessa 2008.) Kotkassa on määritelty, että maahanmuuttajataustaisten oppilaiden oppilasarviointiin voi tehdä sanallisesti (Perusopetuksen toimintasuunnitelma 1999).

Monikielisten lasten koulusaavutuksia ja osaamista arvioidaan pitkälti valtakulttuurin näkökulmasta. Kaikkien oppilaiden kohdalla noudatetaan yleistä opetussuunnitelmaa samankaltaisesti, jolloin eriyttäminen ja suomi toisena kielenä oppimäärän tiedostaminen ja noudattaminen sekä oman äidinkielen hyödyntäminen jää vielä joko kokonaan huomiotta tai se on liikaa yksittäisen opettajanvarassa. (Laaksonen 2008.)

## 10.5 Oppimisvaikeudet ja niiden tunnistaminen

Helsingin Diakonissalaitoksen Oma Tie-projektissa (2006–2009) kehitettiin lähestymistapaa erityisesti maahanmuuttajataustaisten nuorten oppimisen ongelmien ja oppimisvaikeuksien tunnistamiseen. Tavoitteena oli miettiä millaiset arviointitavat ovat toimivia ja millaisin perustein päätelmiä oppimisvaikeuksista voidaan tehdä. (Arvonen, Katva & Nurminen 2010, 14.) Projektiin osallistui noin sata 13–25 v. maahanmuuttajataustaista nuorta (emt., 15). Keskeiseksi havainnoksi nousi se, että päätelmien tekemiseen tarvitaan useamman eri ammattilaisen näkökulmia ja yhteistyötä. Kokonaiskuva syntyy tarkastelemalla nuoren taitoja ja oppimista sekä kouluoppimisen että kognitiivisen suoriutumisen kannalta. Arvioinnin pohjaksi on selvitettävä oppimishistoria ja suomi toisena kielenä -oppiaineen ja oman äidinkielen hallinta. Myös nuoren elämäntilannetta, mukaan lukien hänen sosiaalinen ja terveydellinen tilanteensa, on tarkasteltava kokonaisuutena. OmaTie-projektissa havaittiin, että oppimisen ongelmiin päästään kiinni näkökulmia yhdistämällä ja vuoropuhelun keinoin. Moniammatillisessa yhteistyössä tarvitaan tiimiin myös nuoren lähiverkostoja. Osalla nuorista keskeistä olikin koulu- ja maassaolohistorian vähäisyys eivätkä varsinaiset oppimisvaikeudet. Osalla nuorista oli oppimisen erityisvaikeuk-

sia ja osalla laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Joillakin nuorilla oli sosiaalisen elämän, terveyden ja mielenterveyden ongelmia. (emt., 17.)

Oppimisvaikeuksien arviointikäytäntömme ovat hyvin kulttuurisesti värittyneitä. Se näkyy välineiden käytössä, työntekijöiden työmenetelmissä, joilla oppimisvaikeus määritellään tai siinä mikä oppimisvaikeudeksi määritellään. Työntekijöiden käyttämissä arviointivälineissä on edustettuna suomalaisen koulutuksen ja oppimisen painottamia taitoja ja valmiuksia. Tämän johdosta pitäisikin miettiä, miten nämä käytännöt soveltuvat, kun arvioidaan erilaisesta kieli- ja kulttuuritaustasta tuleva oppija. (Arvonen, Katva & Nurminen 2010, 29.)

Oma Tie – projektin päätössanoissa todetaan, että koulun erilaisissa arviointivälineissä käytettävät testit ovat kielellisiä. Ne on laadittu suomen kieltä äidinkielenään puhuville, ja tehtävien kuvaamat asiat ja ilmiöt ovat suomalaisia. Tehtävätyypit ja kieli on sovellettu suomalaiseen käsitteistöön, tapaan hahmottaa maailmaa ja tarvittaviin tietoihin yhteiskunnassa. Lapsen pitäisi ymmärtää ohje sanatarkasti yhden kerran, eikä sitä saisi avata tai selittää. Tehtävien kääntäminen suoraan lapsen omalle äidinkielelle ei tee niistä kulttuurisesti tai kielellisesti sovivampia. Jos tehtävät ovat lapsen oppimisen kannalta vääränlaisia, testi ei muunnu sopivaksi vain kääntämällä. (Arvonen, Katva & Nurminen 2010, 69.)

Myös testityyppiset tilanteet voivat olla vieraita maahanmuuttajataustaiselle lapselle kuten aikaraja testin suorittamisessa. Edes kynän käytöstä ei ole välttämättä kokemusta muuten kuin valmistavan opetuksen ajalta. Opettajan olisi hyvä keskustella lapsen kanssa ennen arviointitilannetta ja selittää, mitä ollaan tekemässä ja miksi. Tehtävän tekemistä voidaan harjoitella mallin mukaan riittävän monta kertaa. Aikarajatehtävissä voidaan antaa riittävästi aikaa tehtävän suorittamiseksi. Lapsen on myös ymmärrettävä kielellisesti, mitä tehtävässä tehdään. Opettaja voi pyytää lasta selittämään omin sanoin, mitä hänen on tehtävä. Ennen kaikkea opettajan pitäisi valita tehtäviä, joita lapsi pystyy senhetkiselällä kielitaidollaan tekemään. Maahanmuuttajataustaisen lapsen arvioinnissa on mahdollisuus saada tietoa siitä, millaisia virheitä hän tekee, millaista strategiaa hän käyttää ja luovuttaako hän vaikeissa tehtävissä. Käytökelpoisia arviointivälineitä olisivat sellaiset, joissa päähuomio on siinä, miten

oppija oppii asioita. Ne eivät perustu oppijan aikaisempiin tietoihin ja valmiuksiin. Keskiössä on oppimisen prosessi siitä, miten lapsi oppii parhaiten, miten taitoja arvioidaan, millä keinoilla ongelmanratkaisua opetetaan ja millaiset oppijan ajatteluprosessit ovat. (Arvonen, Katva & Nurminen 2010, 70–71.)

## Suomi toisena kielenä

**Suomi toisena kielenä -opetus (S2)** ei ole tuki- tai erityisopetusta. S2-oppimäärä on tarkoitettu maahanmuuttajataustaisille lapsille, jotka eivät osaa suomea äidinkielen tasoisesti kaikilla kielen osa-alueilla.

S2-opetus on tarkoitettu myös paluumuuttajille ja ulkomailta adoptoiduille lapsille, kriteerinä käytetään kielitaidon tasoa eikä synnyinmaata, kansalaisuutta, väestörekisteriin merkittyä äidinkieltä tai Suomessa oloaikaa.

**Kielitaidon arvioinnissa** huomioidaan kaikki kielitaidon osa-alueet: kuullun ymmärtäminen, luetun ymmärtäminen, puhuminen, kirjoittaminen, sanasto ja rakenteet. Arvioinnin suorittaa S2-opettaja yhdessä muiden opettajien kanssa.

**Tukiopetusta** voidaan antaa kuusi vuotta perusopetukseen osallistumisen aloittamisesta lapsille, jotka eivät osaa suomea vastaavan ikäisen suomenkielisen äidinkielen tasoisesti. Tukiopetus voi olla oppiaineeseen liittyvää tai suomenkielen taitojen tukemista esim. erilaisten pelien avulla. Ennen koetta annettava tukiopetus on yleensä hyödyllistä.

**Oma äidinkielen opetus** on perusopetusta täydentävää opetusta ja vapaaehtoista. Sitä opettamalla edistetään lapsen mahdollisuuksia opiskella täysipainoisesti kaikkia perusopetuksen oppiaineita.

Oma äidinkieli toimii ajattelun, ilmaisen ja oppimisen välineenä ja sen hallinta auttaa omaksumaan ja oppimaan suomenkielen. Oman äidinkielen opetuksen peruseriaatteena on, että lapsen omat taustat ja kokemukset ovat opetuksen ja oppimisprosessin keskiössä.

**Oppimisen arvioinnissa** on käytettävä monipuolisia, joustavia ja lapsen tilanteeseen sopivia menetelmiä

- sanakirjan ja lähde- ja oppimateriaalin salliminen koetilanteissa
- kokeen kielellinen yksinkertaistaminen
- suulliset kokeet
- pidennetty koeaika
- portfolio-arviointi
- muiden korvaavien suoritusten arviointi
- mahdollisuuksien mukaan lapsen äidinkielelle käännetyt koetehtävät ja mahdollisuus vastata omalla äidinkielellä
- oppimisen arviointi voidaan tehdä sanallisesti ja osallistumismerkinnällä, paitsi päättötodistuksessa.

**Oppimisvaikeuksien selvittelyssä on huomioitava seuraavia asioita**

- Ymmärtääkö lapsi oppiaineen keskeisiä suomenkielisiä käsitteitä? (apuna aineenopettajat ja S2-opettaja)
- Tunteeko lapsi opetuksessa käytettyä käsitteistöä ja sanastoa omalla kielellään? (apuna mahdollinen oman äidinkielen opettaja tai tulkki)
- Miten sujuvasti lapsi pystyy lukemaan tehtävänantoja ja oppiaineen vaatimia tekstejä? (apuna S2-opettaja ja erityisopettaja)
- Millaiset edellytykset lapsella on seurata ja ymmärtää opetuspuhetta? (apuna aineenopettajat, S2-opettaja, mahdollinen oman äidinkielen opettaja tai tulkki)

- Millaista opetusta lapsi on näiden taitojen hankkimiseen saanut? (apuna valmistavan luokan opettaja ja opinto-ohjelma, opettaja tai luokanvalvoja, opinto-ohjaaja)

## 11 KODIN JA KOULUN YHTEISTYÖ

Kodin ja koulun yhteistyöllä tarkoitetaan koulun henkilöstön ja oppilaiden vanhempien yhteistä toimintaa oppilaiden terveen ja turvallisen kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Perusopetuslaki velvoittaa kouluja olemaan opetuksessa yhteistyössä kotien kanssa. Opetussuunnitelmassa on määritelty kodin ja koulun yhteistyön periaatteet. Yhteistyötä tehdään sekä yksilö- että yhteisötasolla. Yhteistyö voi olla lapsen oppimiseen ja hyvinvointiin, arviointiin, opetussuunnitelman laatimiseen ja koulun toiminnan kehittämiseen liittyvää. Monessa koulussa toimii vanhempainyhdistys, joka osaltaan edistää kodin ja koulun yhteistyötä. (Koulukielen sanasto 2009.)

Kotkan perusopetuksessa kodin ja koulun välisen yhteistyön toimintatapoja ovat siirtymävaiheiden tiedotus- ja keskustelutilaisuudet opettajien ja huoltajien kanssa, henkilökohtaiset keskustelutilaisuudet 1. luokan oppilaiden huoltajien kanssa, tiedotus- ja keskustelutilaisuudet 6. luokan oppilaiden huoltajille 7. luokalle siirryttäessä, tiedotus- ja keskustelutilaisuudet 9. luokan oppilaiden huoltajille toiselle asteelle siirryttäessä, vähintään kerran vuodessa luokkakohdattaiset vanhempainillat, joissa keskustelunaiheina ovat esim. kieli- ja musiikki- luokka- ja urheiluluokkavalinnat sekä valinnaisainevalinnat sekä koulukohtaisten tiedotteiden lähettäminen opetuksen järjestämiseen liittyvistä asioista. (Kotkan perusopetuksen toimintasuunnitelma 1999.)

Opettajan rooli yhteistyön tekemisessä on kaiken alku, ja rehtori ohjaa ja seuraa koko koulun yhteistyötoimintaa kotien kanssa. Opettajan ja oppilaan välinen henkilökohtainen, välittämiseen perustuva suhde sekä koulun ilmapiiri, joka ilmaisee selkeästi, mitä oppilaalta odotetaan ja viestittää tälle, että hänen odotetaan onnistuvan, ovat paras lahja, jonka koulu voi antaa riskiympäristössä eläville lapsille (Broberg, Almqvist & Tjus 2005, 89).

Monikulttuurisessa kodin ja koulun yhteistyössä on erilaisia näkökulmia, jotka on otettava huomioon koulun toimintakulttuurissa eli arkipäivän ajattelu- ja toimintatavoissa. Valmistavassa opetuksessa luodaan hyviä yhteistyön malleja kodin ja koulun yhteistyölle. Näin vanhemmat uskaltavat rohkeasti kysyä neuvoa ja apua kasvatustehtävässään. Hyvälle yhteistyölle on kuvaava se, että vanhemmat arvostavat opettajien ja kuraattorin kanssa käytäviä keskusteluja. Tämä selittynee sillä, että jokainen vanhempi statuksesta huolimatta, haluaa aina lapselleen parasta.

Maahanmuuttajaperheet ja heidän tarpeensa on kodin ja koulun yhteistyössä huomioitava erikseen. Vaikka integroitumista kouluyhteisöön pidetäänkin lopullisena tavoitteena, on maahanmuuttajavanhemmilla ja lapsilla usein erityiskysymyksiä, joiden kohtaaminen ja käsittely ovat yhteistyön sujumisen kannalta välttämätöntä. (Launonen, Pohjola & Holma 2004, 108.) Yhdenvertaisuuslain (2004/21 4§) mukaan eri viranomaisten täytyy edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Yhdenvertainen toiminta ottaa huomioon lasten erilaiset lähtökohdat, mahdollisuudet ja tarpeet. Koulussa tulee ottaa huomioon myös monikulttuuristen perheiden erilaiset tarpeet.

Vanhemmilla voi olla erilaisia odotuksia koulukäynnistä, sillä lähtömaan koulun toimintakulttuuri voi olla hyvinkin erilainen kuin suomalainen. On tärkeää kuulla vanhempien näkemyksiä siitä, millaisia odotuksia heillä on koulun suhteen, miten he näkevät lastensa tulevaisuuden, mitä he toivovat ja mitä he itse ovat valmiita tekemään. Vanhemmille on tärkeää antaa tarpeen mukaan tietoa suomalaisen koulun arvoista, toimintakulttuurista ja erilaisista käytänteistä. Toiminnalliset työskentelytavat voivat auttaa tutustumisessa ja yhteisymmärryksen löytämisessä. Maahanmuuttajavanhemmat saattavat tarvita erityistä rohkaisua yhteistyöhön osallistumiseen. Työssä tarvitaan usein myös kärsivällisyyttä. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen saattaa vaatia aikaa ja vanhempien omien tarpeiden kuulostelua. (Laatua kodin ja koulun yhteistyöhön. 2007.)

Kotkassa kodin ja koulun yhteistyössä otetaan huomioon perheiden kieli- ja kulttuuritausta. Alkuhaastattelussa ennen opiskelun aloittamista perusopetukseen valmistavassa opetuksessa huoltajille ja oppilaalle annetaan tietoa suo-



malaisesta koulusta ja koulutusjärjestelmästä, oppilaan arvioinnista, opetusmenetelmistä ja perusopetukseen valmistavassa opetuksessa käytettävästä oppilaan omasta opinto-ohjelmasta. Perheille annetaan tietoa perusopetukseen siirtymisestä sekä jatko- opintomahdollisuuksista perusopetuksen jälkeen. Alkuhaastattelu järjestetään aina ja läsnä ovat lapsi, vanhemmat tai huoltajat, valmistavan luokan opettaja, maahanmuuttajakuraattori ja tulkki. Lapsen siirtyessä perusopetukseen järjestetään lähikoulussa siirtopalaveri, jossa ovat edellä mainittujen lisäksi tuleva opettaja tai luokanvalvoja ja rehtori. Neuvottelussa esitellään lapsen opinto-ohjelma ja mahdolliset tukitoimenpiteet. (Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma 2009.)

Paavolan ja Talibin (2010, 123) mukaan maahanmuuttajataustaisen lapsen koulumenestyksen kannalta on tärkeintä se, että vanhemmat jaksavat ja voivat ylläpitää järkevästi ja viisaasti omaa kulttuuriperinnettään. Perheen arvo maailma ja vahva yhteenkuuluvaisuuden tunne suojaavat lasta kodin ulkopuolisilta syrjäntäkokemuksilta. Vanhemmilta saatu tuki auttaa sopeutumaan uuteen kulttuuriin, vahvistaa itsetuntoa, vähentää stressiä ja käyttäytymishäiriöitä koulussa.

#### Kodin ja koulun yhteistyö

Valmistavan opetuksen aikana luodaan toimivia malleja kodin ja koulun yhteistyöhön kuten alkuhaastattelu, reissuvihon käyttö, puhelimen käyttö tiedottamisessa, vanhempainillat, neuvottelut ja tapaamiset tulkin kanssa.

Kodin ja koulun yhteistyössä on huomioitava vanhempien ja perheiden erilaiset tarpeet kuten koulukulttuurimaista saapuneet perheet ja koti- tai lähtömaan sekavista olosuhteista tulleet perheet sekä vanhempien luku- ja kirjoitustaito.

Kodin ja koulun yhteistyössä on käytettävä perheen ympärillä olevia työntekijöitä apuna kuten maahanmuuttajakuraattoria, paluumuuttajien keskuksen työntekijöitä, maahanmuuttajapalveluiden työntekijöitä sekä mahdollisia kolmannen sektorin työntekijöitä. Lapsen kotoutumissuunnitelmaan ja opinto-ohjelmaan on kirjattu perheen kanssa työskentelevät yhteistyötahot.

## 12 ETNISEN JA KULTTUURISEN IDENTITEETIN TUKEMINEN

Käsitteet etnisuus ja kulttuuri ovat lähes toistensa synonyymeja. Samasta syystä etninen identiteetti ja kulttuuri-identiteetti tarkoittavat samaa asiaa. Vaikuttavimman perustan yksilön kulttuuri-identiteetille antavat koti ja muu sosiaalinen ympäristö, kieli, historia ja perinteet, uskonto, elinkeinot, taide ja luonto. (Soilamo 2006, 24.)

Keltikangas-Järvinen (1994, 112) määrittelee identiteetin olevan minän kokonaisuus, jonka osia mielikuvat itsestä ja minäkäsitys ovat. Se on pysyvyyden ja varmuuden tunnetta siitä keneksi on kasvamassa. Soilamon (2006, 24–25) mukaan kulttuuri-identiteetin kehittyminen liittyy yksilön identiteetin kehittymiseen, jonka on perinteisesti katsottu tapahtuvan primaarisosialisaatiossa, lapsuuden ja nuoruuden ensimmäisessä sosiaalistumisprosessissa. Se on hyvin kokonaisvaltainen prosessi, joka ei ole pelkkää tiedollista oppimista, vaan tapahtuu emotionaalisesti latautuneissa olosuhteissa. Soilamo korostaa, että tämä oppimisprosessi edellyttää emotionaalista kiintymystä merkityksellisiin muihin ihmisiin, kuten perheenjäseniin. Läheisyys, luottamus ja turvallisuuden tunne edistävät lapsen henkilökohtaista kehittymistä. Primaarisosialisaation aikana yksilö ottaa omakseen sen historiallisesti muodostuneen maailman, jossa muut hänen primaariryhmänsä jäsenet jo elävät.

Etnisestä identiteetistä puhuttaessa voidaan erotella kansallinen, etninen ja sosiaalinen identiteetti. Kieli on useimmin esiintyvä etnisen identiteetin tunto-merkki. Kieli voi toimia etnisen identiteetin symbolisena ja samalla viimeisenä tukipilarina. Kun yhteisön kanssa on yhteinen kieli kadotettu, on enää vaikea tunnistaa etnistä identiteettiä. (Soilamo 2006, 25.)

Lapsen kotoutumissuunnitelmaan kirjataan tarkasti äidinkieli ja kotona puhuttava kieli. Valmistavan opetuksen opettaja haluaa vanhemmilta tiedon, mikä on lapsen vahvin käyttökieli, jos lapsi käyttää kahta kieltä. Koulussa tuetaan lapsen vahvempaa kieltä ja se huomioidaan valmistavan opetuksen aikana. Lapsi voi esim. aapiseen kirjoittaa kuvan viereen omalla kielellään vastaavan nimen. Tätä käytäntöä jatketaan eri oppiaineissa, kun lapsi siirtyy omaan lähikouluunsa. Jos lapsen äidinkieleen tai käyttökieleeseen on saatavissa sanakirja,

on sen käytön oppiminen yksi tärkeimmistä asioista lapsen koulunkäynnin sujumisen kannalta.

Kotkan valmistavassa opetuksessa monikulttuurisen lapsen kohtaaminen alkaa siitä, että alkuhaastattelutilanteessa opettaja ja maahanmuuttajakuraattori opettelevat ääntämään lapsen nimen oikein. Se on pieni, mutta merkittävä asia lapsen maailmassa. Nimen opettelutilanne ja suomalaisten hauskalta kuulostava ääntäminen tuo tilanteeseen vapauttavan tunnelman. Perheenjäsenet kokevat, että kielen- ja äänteiden opettelu on kaikille aina alussa hankalaa. Valmistavassa opetuksessa opettaja tukee lapsen oman äidinkielen soveltamista eri tilanteissa kuten tervehdykset ja sanojen kääntämistä omalle äidinkielelle. Luokassa on maailman kartta, johon lapsi tekee kotimaan lipun ja laittaa nimensä siihen.

## 12.1 Uskonnon merkitys

Islaminuskoisilla perheillä uskonto tuo mukanaan erilaisia tapoja lasten koulunkäyntiin. Ympäröivä yhteiskunta tuo mukaan omat asenteensa islaminuskoisista. Suomessa islam usein liitetään negatiivisiin uutisiin, kuten sotiin, terrorismiin, uskonnollisiin ääriryhmiin ja naisten alistamiseen. Tämä taas heijastuu muslimeihin suhtautumisessa.

Alkuhaastattelussa vanhemmilta kysytään, mihin lapset voivat osallistua koulussa. Näin myös vältytään yleistyksiltä, sillä eri maista tulevilla islaminuskoisilla on erilaisia näkemyksiä. Tämän vahvistaa myös Rätty (2002, 72) toteamalla muslimien tulkitsevan ja harjoittavan uskontoaan eri tavoin, yhdelle se on kotoa peritty maailmankuva ja toinen noudattaa tarkasti uskonnollisia perinteitä ja tapoja. Lisäksi vanhempien koulutustausta ja elämänasenne saattavat tuoda aivan erilaisia vastauksia kuin työntekijät odottavat saavansa. Yleisin vanhempien toive on se, ettei lapsi osallistuisi kristillisiin tilaisuuksiin, mutta kirkkorakennukseen tutustuminen sallitaan. Koulujuhlia voisikin suunnitella kaikille sopiviksi. Suomalaisten perinteiden kunnioittaminen pitäisi säilyttää, mutta jos joku perinne ei sovi maahanmuuttajalle, voisi hän poistua siksi aikaa juhlatilasta.

Muslimivanhemmat haluavat lapselleen sianlihattoman ruokavalion. Uutena asiana Kotkan yläkoulun valmistavassa opetuksessa on noussut lasten halu syödä vain islamilaisittain teurastettua lihaa, ns. halal- lihaa. Tämä ei ole mahdollista kouluruokailussa, joten he ovat siirtyneet kala-kasvis ruokavali-oon. Lapset ovat olleet uudessa elämäntilanteessa koulunkäynnin alkaessa ja uskonnollinen toiminta saattaa silloin lisääntyä. Se tuo Rädyn (2002, 72) mukaan turvaa vieraassa ja pelottavassa ympäristössä, yleisesti voidaankin todeta, että islamilaisuus vaikuttaa syvästi yksilön arkeen. Saman toteaa Tiilikainen (2003, 135) kuvatessaan islamin tuovan elämään psykologista turvallisuuden tunnetta, koska se muistuttaa kotimaasta ja tutuista rutiineista.

Tyttöjen huivinkäytöstä herää kysymyksiä lähinnä liikuntatuntien takia. Jos tytöt liikkuvat keskenään ilman poikia, he voivat olla liikuntatunneilla ilman huivia. Koraanin suuralla perustellaan huivin käyttöä, mutta suuraa tulkitaan eri tavoin. Tytöt voivat käyttää tai olla käyttämättä hiukset peittävää huivia (Räty 2002, 74.) Somalitytöt käyttävät hijab-asuja ja Palonen (1999,183) selittää hijabin olevan musliminaisen perinteinen asu. Hijabin mukaisten vaatteiden on oltava tarpeeksi pitkät, ei ihonmyötäiset, neutraalinväriset ja paksua kangasta, niin että vartalonmuodot eivät ole erotettavissa. Hihat ulottuvat ranteisiin ja helma nilkkaan, myös hiukset tulee peittää.

Ramadan on muslimien pyhä paastokuukausi. Paasto on yksi islamin peruspi- lareista. Lasten ei tarvitse paastota, mutta kun he tulevat murrosikään niin hei- tä rohkaistaan kokeilemaan paastoamista ainakin muutaman päivän ajan tai osan päivästä. Paasto kestää aamunsarastuksesta auringonlaskuun, ja sinä aikana muslimi ei syö. Koska islamissa noudatetaan kuukalenteria, ajoittuu paastokuukausi vuosi vuodelta aikaisemmaksi. Ramadan päättyy Eid-ul-Fitr- juhlaan. Tämä juhlapäivä on tärkeä ja yleensä vanhemmat pyytävät lapsilleen koulusta vapaapäivän. Perheissä pukeudutaan juhlavaatteisiin, syödään hy- vää ruokaa ja annetaan lahjoja. (Islam-opas 2011.)

Kaikki uskonnon ja kulttuurin mukanaan tuomat asiat kirjataan lapsen kotou- tumissuunnitelmaan, joka pitää sisällään myös kulttuurisen identiteetin tuke- misen. Kotoutumissuunnitelma seuraa lapsen mukana koko koulunkäynnin ajan.

## 12.2 Harrastusten merkitys

Kotkassa perusopetukseen valmistavassa opetuksessa koulunsa aloittavalle lapselle laadittavassa kotoutumissuunnitelmassa on kohta, jossa vanhemmilta ja lapselta kysytään harrastuksia tai kiinnostuksen kohteita. Harrastusryhmiin liittyminen on tärkeää kotoutumisen ja suomen kielen taidon kehittymisen takia. Kotoutumiseen liittyy ystävien saanti, joka mahdollistuu erilaisten yhdessä tehtävien toimintojen kautta. Opettajat myös auttavat ja tukevat vanhempia harrastusten löytämisessä, jos heidän kielitaitonsa ja paikallistuntemuksensa eivät tähän riitä.

Korpela toteaa, että lapsen kotoutumisen kulmakivinä on löytää kavereita ja ystäviä. Koulussa on hyvät mahdollisuudet solmia ystävyysuhteita, mutta niitä tarvitaan muuallakin. Perinteisesti suomalaiset lapset saavat ystäviä koulusta, suvusta ja vapaa-ajan harrastuksista. Maahanmuuttajalasten lähtö- tai kotimaissa ei ole samankaltaista vapaa-ajan ja harrastusten verkostoa kuin Suomessa. Voi olla myös niin, että lasten harrastukset ovat vieras käsite ja lasten tehtävänä on vanhempien auttaminen perheen arjessa, varsinkin tytöillä. Lisäksi monilla maahanmuuttajavanhemmilla ei ole taloudellista mahdollisuutta tukea lastensa harrastamista. Korpela korostaakin, että kotoutumisen tueksi olisi löydettävä vanhempien kanssa yhdessä epämuodollisia yhteisen tekemisen muotoja ja helpottaa erilaisin keinoin lasten tietä ystävien joukkoon. Vapaa-ajantoiminta tukee lapsen sosiaalisia taitoja, hän tutustuu tapoihin toimia ja saa kokemuksia kanssakäymisestä muiden ihmisten kanssa. Korpelan mukaan pelkkä koulutieto ei riitä kattamaan näitä taitoja vaan ne tulevat myös harrastustoiminnan kautta. (Korpela 2010, 45–46.)

Poikien ja tyttöjen tasavertainen osallistuminen kodin ulkopuolisiin harrastuksiin ei ole kaikissa kulttuureissa mahdollista. Veljiä saatetaan käyttää vahteina tyttöjen vapaa-aikana. Ala-Lipasti (2009, 21–23) kuvaa kunnia-ajatteluun perustuvia yhteisöjä, joissa kunnia on elämän perusta. Tässä ajattelussa perheen tulee olla aina etusijalla ja lopullinen valta on isällä, joka edustaa perheen päätä. Naiset ja lapset ovat miesten alaisia ja omaisuutta. Tyttö kuuluu isälle ja naimisiin mentyään miehelle. Tyttöjä ja nuoria naisia kontrolloidaan,

koska perheen kunnia riippuu naisten käyttäytymisestä. Myös miesten epäso-  
piva seksuaalinen suuntautuneisuus aiheuttaa perheen kunnian menetyksen.

Ala-Lipastin (2009, 81–82, 86) mukaan kunnia-ajattelu estää nuorten harras-  
tamisen, toisiin nuoriin tutustumisen ja yhdessä harrastamisen ja seurustelun.  
Samalla se estää myös perheiden integroitumisen. Kouluissa pystytään puut-  
tumaan kunniaväkivaltaan ennen kuin tilanteet kärjistyvät. Ala-Lipasti koros-  
taa, että lapsi ei tarvitse sääliä vaan apua. Lisäksi hänelle on sanottava, että  
väkivalta on väärin ja että se ei ole koskaan lapsen vika. Suomessa on vallalla  
yksilökulttuuri, jossa käytetään hyväksyvää ja itsenäistävää kasvatustapaa.  
Tähän kasvatustapaan sopii lasten rohkaiseminen omaehtoiisiin kokeiluihin  
esim. harrastamisessa. Perheenjäsenten välillä ei ole suurta arvoasemaa ja  
lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti. Myös lasten varhainen itsenäistäminen kuu-  
luu kasvatuskäytänteisiimme. Kollektiivikulttuureissa, joista monet maahan-  
muuttajataustaiset lapset tulevat, lasta kasvatetaan riippuvaiseksi perheestä ja  
yhteisöstä. Lapsia ei kannusteta kokeilemaan asioita itsenäisesti. (Talib, Löf-  
ström & Meri 2004, 53.)

#### Etnisen ja kulttuurisen identiteetin tukeminen

Lapsen kulttuuri-identiteetti rakentuu kodista ja muusta sosiaalisesta ympäri-  
stöstä, kielestä, historiasta ja perinteistä, uskonnosta, elinkeinoista, taiteesta ja  
luonnosta.

Uskonnon ja kulttuurin mukanaan tuomat asiat on kirjattu lapsen kotoutumis-  
suunnitelmaan, joka pitää sisällään myös kulttuurisen identiteetin tukemisen.

Lapsen ja perheen äidinkieli on etnisen identiteetin tuntomerkki. Lapsen äidin-  
kielen käyttöä tuetaan ja siitä puhutaan vanhemmille.

Koulun työntekijä osoittaa huomaavaisuutta ja ystävällisyyttä lasta ja hänen  
perhettään kohtaan opettelemalla ääntämään lapsen nimen oikein.

Vanhempien toiveet tarkistetaan opinto-ohjelmasta ja kotoutumissuunnitel-  
masta, kun lapsi siirtyy lähikouluunsa. Vanhemmilta kannattaa kysyä uskon-

non merkityksestä perheen elämässä ja arjessa yleistysten välttämiseksi. Melko yleistä on se että muslimit eivät osallistu koulun järjestämiin kristillisiin tilaisuuksiin.

Uskonnollinen toiminta tuo myös turvaa lapselle uudessa elämäntilanteessa kuten koulunkäynnin aloittamisessa. Islamilaisuus vaikuttaa lapsen arkeen.

Tyttöjen huivin käyttö vaihtelee. Usein vanhemmat sanovat, että tyttö saa itse päättää huivin käytöstä. Liikuntatunneilla on huolehdittava, ettei huivin käytöstä tule vaaratilanteita kuten huivin tarttuminen johonkin liikuntavälineeseen. Vain tytöille tarkoitetuilla liikuntatunneilla tytöt ovat usein ilman huivia.

Somalitytöt käyttävät musliminaisten perinteistä hijab-asuja. Hijabin mukaisten vaatteiden on oltava tarpeeksi pitkät, ei ihonmyötäiset, neutraalinväriset ja paksua kangasta, niin että vartalonmuodot eivät ole erotettavissa. Hihat ulottuvat ranteisiin ja helma nilkkaan, myös hiukset tulee peittää.

Islaminuskoiset lapset eivät syö sianlihaa. Ramadan on muslimien pyhä paastokuukausi ja se päättyy Eid-ul-Fitr-juhlaan. Tämä juhlapäivä on tärkeä ja yleensä vanhemmat pyytävät lapsilleen koulusta vapaapäivän. Lapset eivät yleensä paastoa, mutta vanhemmilta kannattaa kysyä perheen tapa.

Lapsen liittyminen harrastusryhmiin on tärkeää kotoutumisen ja suomenkielen taidon kehittymisen takia. Opettaja voi auttaa vanhempia harrastusten löytämisessä, jos vanhemmat sitä toivovat.

Kollektiivikulttuuriin ei välttämättä liity harrastustoiminta, joten vanhemmille on selitettävä harrastusten merkitys lapsen kotoutumisen kannalta. Usein tyttöjen rooli on auttaa kotona kotitöissä, joten harrastuksiin osallistuminen vaatii monia keskusteluja vanhempien kanssa.

Kunnia-ajattelu tarkoittaa sitä, että kunnia on perheen perusta. Perhe on aina etusijalla ja perheen valtaa käyttää isä. Naiset ja lapset ovat miehen alaisia ja omaisuutta. Kunnia-ajattelu estää nuorten harrastamisen, toisiin nuoriin tutustumisen ja yhdessä harrastamisen ja seurustelun. Veljiä käytetään tyttöjen

vahteina. Jos koulussa havaitaan lapsen kohdistuvaa kunniaväkivaltaa, siihen on puututtava.

Vanhempien mielipiteitä ja toiveita on myös kunnioitettava. Paras keino on järjestää kouluneuvotteluja tulkin kanssa, joissa esitellään koulunkäyntiin liittyviä asioita ja kuunnellaan vanhempia. Näin päästään yhteisymmärrykseen ja vanhemmat kokevat tulleen kuulluksi lastensa asioissa.

### 13 POHDINTA

Opinnäytetyössäni ja käsikirjan tekemisessä olen halunnut jakaa tietoa, jota olen saanut maahanmuuttajakuraattorin työkokemuksesta. Olen saanut tukea ajatusteni ja kokemusteni jakamiseen työelämäohjaajanani toimivalta valmistavan opetuksen opettajalta sekä lukuisilta eri alojen työntekijöiltä, jotka työskentelevät maahanmuuttajataustaisten lasten kanssa. Olen myös tutustunut eri ammattikorkeakoulujen opinnäytetöihin ja vaikuttaakin siltä, että maahanmuuttajuus teemana kiinnostaa alan opiskelijoita.

Opinnäytetyöni pääasialliseksi teemaksi nousee kotoutuminen, koska lapsen koulunkäynnin tukeminen ja turvaaminen vaikuttaa selviytymiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Maahanmuuttajataustaiselle lapselle on tarjottava riittävästi tukea koulunkäyntiin turvallisessa oppimisympäristössä. Oma lähtökohtani aiheeseen on noussut suoraan työkokemuksestani ja oman ammatti-tehtäväni rakentamisesta.

Kun hakeuduin opiskelemaan, minulla oli jo hakiessani visio koulun työntekijöille tehtävästä käsikirjasta. Vuonna 2005 Kotkan sosiaali- ja terveystoimen alaiseen oppilashuoltoon perustettiin maahanmuuttajaohjaajan, myöhemmin maahanmuuttajakuraattorin toimi. Toimen perustamisen taustalla oli oppilashuollon työntekijöiden näkemys maahanmuuttajataustaisten lasten kanssa tehtävän työn vaatimasta erityisosaamisesta. Olen saanut olla alusta alkaen mukana kehittämässä koulun sosiaalityötä maahanmuuttajatyön näkökulmasta. Maahanmuuttajakuraattorin tehtävä oli sijoitettu joitakin vuosia myös Kotkan maahanmuuttajapalveluihin, mikä antoi minulle arvokasta työkokemusta pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävästä työstä.



Työalueeseeni kuuluvat valmistavassa opetuksessa olevat ja maahanmuuttajataustaiset lapset, joiden vanhempien kanssa työskentelyssä tarvitaan tulkia. Asiakkuus perheiden kanssa alkaa myönteisestä asiasta eli koulunkäynnin aloittamisesta. Tämä on hyvä lähtökohta, kun aletaan rakentaa kodin ja koulun yhteistyötä. Toisenlaisena lähtökohtana voidaan pitää työtä kantasuomalaisien kanssa, kun kuraattorin asiakaskontaktin taustalla on yleensä jokin ongelmatilanne.

Olen kohdannut vuosien varrella koulumaailmassa satoja maahanmuuttajataustaisia perheitä ja monenlaisia lasten ja perheiden mukanaan tuomia asioita. Käsikirjassa olevat aihekokonaisuudet nousevat suoraan kotkalaisesta koulumaailmasta ja teemoista, joista viikoittain keskustelen koulujen työntekijöiden kanssa. Toivon käsikirjan olevan apuna myös siihen, ettei työpanostani aina tarvita paikalla olevana henkilönä, vaan käsikirja voi toimia apuna asioiden selvittämisessä.

Opinnäytetyöni aiheen merkityksellisyys ja ajankohtaisuus korostuu myös sen takia, että uusi laki kotouttamisen edistämisestä (1386/2010) tulee voimaan 1.9.2011. Yksi lain mukanaan tuomia merkittäviä uudistuksia on se, että kaikki Suomeen muuttavat saavat tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan työelämässä ja yhteiskunnassa oleskeluluvan saatuaan (Laki kotouttamisen edistämisestä 7. §). Tähän asti vastuu kotouttamisesta ja kotoutumissuunnitelman teosta on ollut työ- ja elinkeinotoimistolla ja kotouttamisen kohteena ovat olleet työttömät maahanmuuttajat. Uuden lain tarkoituksena on tehostaa tukea juuri maahanmuuton alkuvaiheessa. Kun maahanmuuttajataustainen lapsi aloittaa koulunkäyntiään lähikoulussa perusopetukseen valmistavan opetuksen jälkeen, tulee käsikirja auttamaan koulun työntekijöitä lapsen ja hänen perheensä kohtaamisessa ja omalta osaltaan tukee kotoutumisen toteutumista uuden lain hengessä.

Olen seurannut kiinnostuksella oman työni näkökulmasta kevään 2011 eduskuntavaaliehdokkaiden lausuntoja maahanmuuttajista ja maahanmuuttopolitiikasta. Sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa on näkyvissä suomalaisten asenteiden kiristyminen maahanmuuttajia kohtaan. Käytävä keskustelu on vaarassa johtaa eriarvoistumisen lisääntymiseen ja kotouttamisen edistämi-

seen tähtäävä uusi laki tuleeekin voimaan mielenkiintoisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Siirtolaisuusinstituutin johtaja Söderling (2011, 16) toteaa, että paluuta monokulttuuriseen sauna-Suomeen ei ole. Maahanmuuttopolitiikalla voidaan edesauttaa suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan säilymistä. Söderlingin mukaan tämä kuitenkin edellyttää ennakkoluulotonta suhtautumista työvoimamuuton lisäämiseen. Samalla on myös huolehdittava maahanmuuttajien inhimillisistä perusoikeuksista: kaikilla tulijoilla on oltava oikeus perheeseen ja hyvinvointiin.

Opinnäytetyöni teon yhteydessä olen pohtinut maahanmuuttajataustaisten lasten koulunkäyntiin liittyvien mahdollisten jatkotutkimusten aiheita. Olen miettinyt runsaasti perusopetukseen valmistavan opetuksen vaikuttavuutta lapsen koulunkäyntiin ja kokonaistilanteeseen sekä valmistavaan opetukseen liittyviä kehittämisen tarpeita. Kotkassa on jo kehitetty lapsen vastaanottoa ja kodin ja koulun yhteistyötä. Malli toimii tukea antavana ja luo vanhemmille kuvan toimivasta perusopetuksesta. Kysymyksiä on kuitenkin herännyt siitä, onko hyvin hoidettu valmistava opetus sen kaltainen malli, jolla ei ole jatkuvuutta ja joka ei kannata peruskoulun normaalissa yleisopetuksessa. Opetetaanko valmistavan opetuksen lapset ja heidän vanhempansa ”liian hyvälle tuelle”, jota peruspalvelut eivät halua tai kykene jatkamaan? Tosin tämän opinnäytetyön tuloksena syntyvän käsikirjan yhtenä tavoitteena on tukea nimenomaan peruspalvelujen työntekijää.

Toinen jatkotutkimuksen aihe voisi olla yläkouluikäisten lasten valmistava opetus ja sen kehittäminen. Nuoruusiässä toiseen maahan muuttaminen ja koulunkäynnin aloittaminen on erittäin vaativaa niin nuorelle kuin hänen perheellensä. Tässä tilanteessa on tyypillistä, että nuoret kiinnittyvät vain omaa äidinkieltä puhuvien nuorten ryhmään. Tämä vaikeuttaa usein motivoitumista koulunkäyntiin, jonka tavoitteena on integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja päättötodistuksen saaminen suomalaisesta koulusta.

Olen kokenut toiminnallisen opinnäytetyön tekemisen mielenkiintoisena ja haastavana prosessina, vaikka aihe käsikirjan tekemisestä koulun työntekijöille nousee selkeästi omasta työstäni. Tutustuminen eri lähteisiin, tutkijoihin ja kirjoittajiin on avannut minulle uusia näkökulmia. Pidän tätä tärkeänä oppimi-

sen näkökulmasta niin opinnäytetyössäni, opiskelussani kuin omassa ammatissani. Kirjoittamisen aikana minulle on ollut haasteellisinta kirjoittaa ikään kuin kahdella tyylillä. Raportin tekeminen on vaatinut perehtymistä tutkimuksiin, alan ammattikirjallisuuteen ja lainsäädäntöön. Olen täydentänyt teoreettista tietoa empiirisillä päätelmillä kuten käytännön työstä nousseilla kokemuksilla sekä eri yhteistyötahojen kanssa käymilläni keskusteluilla. Tuotos eli käsikirjan teksti on kohdistettu suoraan lukijalle. Tavoitteenani on ollut se, että teksti on mahdollisimman ymmärrettävää ja tiivistetty sellaiseen muotoon, joka avautuu helposti koulun nopeatempoisessa maailmassa arkityön keskellä työskenteleville työntekijöille.

Olen peilannut omaa työtehtävääni opinnäytetyöprosessin aikana ja olen joutunut asettumaan ikään kuin ulkopuolelle ja tarkastelemaan omaa työympäristöäni ja sen lainalaisuuksia uusista näkökulmista. Tämä on vahvistanut ammatillista identiteettiäni koulun sosiaalialan työntekijänä. Tiedolla ja sen soveltamiseen liittyvällä aidolla, yksilöllisellä ja kokonaisvaltaisella paneutumisella on suora vaikutus maahanmuuttajataustaisten lasten kotoutumiseen ja selviytymiseen uudessa kotimaassa.

## LÄHTEET

Ala-Lipasti, R. 2009. Kunniaväkivalta. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto ry. PINKO-Oppimateliaalit.

Anis, M. 2006. Maahanmuuttajalapsen ja -nuoren lastensuojelun asiakkaina. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalisuus. Kohtaamisia menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: PS-kustannus.

Alitolppa-Niitamo, A. 2010. Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. Maahanmuutto ja sukupolvet. 2010. Helsinki: Nuorisotutkimus ry. Nuorisoverkosto. Julkaisuja 106.

Arvonen A., Katva L., & Nurminen A. 2010. Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen. Juva: PS-kustannus. Opetus 2000.

Björklund, K. 2010. Siirtolaisuudesta maahanmuuttoon, maahanmuutosta kansainvälisyyteen. Teoksessa Huttunen, H.-P. & Äärilä, S. (toim.) Avoin Suomi – kuka vastaa? Työperäisestä maahanmuutosta. Saatavissa: <http://www.ely-keskus.fi/uusimaa/julkaisut>. [viitattu 27.1.2011].

Broberg, A., Almqvist, K. & Tjus, T. 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Erityispalvelut. Kotkan kaupunki. Saatavissa: [http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d\\_type=5&menu\\_id=788&menupath=640,788#aa788](http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d_type=5&menu_id=788&menupath=640,788#aa788). [viitattu 20.3.2011].

Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2007–2012. Hamina internetisivut. Saatavissa: [http://www.hamina.fi/files/Tiedostot/Ekymi\\_maahanmuutto-ohjelma.pdf](http://www.hamina.fi/files/Tiedostot/Ekymi_maahanmuutto-ohjelma.pdf). [viitattu 16.1.2011].

Huttunen, H.-P. 2010. Johdanto - Hanketoiminnan hajaannuksesta koordinoituihin portteihin. Teoksessa Huttunen, H.-P. & Äärilä, S. (toim.) Avoin Suomi

– kuka vastaa? Työperäisestä maahanmuutosta. Uudenmaan ELY-keskuksen internetsivut. Saatavissa: <http://www.ely-keskus.fi/uusimaa/julkaisut>. [viitattu 27.1.2011].

Ikonen, K. (toim.) 2005. Maahanmuuttajaoppilaiden opetus perusopetuksessa - opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön. Helsinki: Opetushallitus.

Ikonen, O. & Virtanen, P. 2007. Erilainen oppija – yhteiseen kouluun. Kokeuksia yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kehittämisestä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ilmonen, T. & Rauhio, P. 2009. Työperäinen maahanmuutto Alankomaissa ja Suomessa. Uudenmaanliiton julkaisu E 102–2009. Saatavissa: [http://www.uudenmaanliitto.fi/modules/publishbank/julkaisupankki\\_files/447\\_E\\_102\\_Tyoperainen\\_maahanmuuttopolitiikka\\_Alankomaissa\\_ja\\_Suomessa.pdf](http://www.uudenmaanliitto.fi/modules/publishbank/julkaisupankki_files/447_E_102_Tyoperainen_maahanmuuttopolitiikka_Alankomaissa_ja_Suomessa.pdf). [viitattu 19.1.2011].

Islam-opas. 2011. Saatavissa: <http://www.islamopas.com/eid.html>. [viitattu 25.1.2011].

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Keltikangas-Järvinen, L. 1994. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.

Korpela, H. 2010. Kotoutuminen maahan muuttavien ja yhteiskunnan haasteena. Teoksessa Päivärinta, M. & Nissilä, L. Perusopetuksen valmistava opetus- opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2010:7.

Kotkan kaupungin kotisivut. 2009. Saatavissa: [http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d\\_type=5 & menu\\_id=97 & menu-path=97#aa97](http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d_type=5 & menu_id=97 & menu-path=97#aa97). [viitattu 24.1.2011].

Kotkan kaupungin maahanmuutto-ohjelman 2004–2010 seurantaraportti

2007. Kotkan kaupungin internetsivut. Saatavissa:

[http://www.meripaivat.com/alltypes.asp?d\\_type=5 & menu\\_id=790 & menu-path=640,790](http://www.meripaivat.com/alltypes.asp?d_type=5 & menu_id=790 & menu-path=640,790). [viitattu 7.1.2011].

Kotouttaminen. Sisäasianministeriö. 2011. Sisäasiainministeriön internetsivut.

Saatavissa:

<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/4B352409EF53530FC22575E1001F5DA2>. [viitattu 15.1.2011].

Koulukielen sanasto 2009. Suomen Vanhempainliitto. Saatavissa:

<http://www.tampere.fi/tiedostot/5gKLAuAOd/Koulukielensanasto.pdf>. [viitattu 17.1.11].

Laaksonen, A. 2008. Maahanmuuttajalapset erityiskoulussa. Väitöskirja. Turun yliopisto. Saatavissa:

<http://www.tnk.utu.fi/index.php?2477>. [viitattu 16.1.2011].

Laatua kodin ja koulun yhteistyöhön. 2007. Opetushallitus ja Suomen Vanhempainliitto. Saatavissa:

[http://www.oph.fi/download/115274\\_laatua\\_kodin\\_ja\\_koulun\\_yhteistyohon.pdf](http://www.oph.fi/download/115274_laatua_kodin_ja_koulun_yhteistyohon.pdf). [viitattu 09.1.11].

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.

Lasten ja nuorten palveluiden toimintasäätö 2009. Kotkan kaupungin sää-

döskokoelma 6/2009. Kotkan kaupungin internetsivut. Saatavissa:

[http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d\\_type=5 & menu\\_id=102 & menu-path=102#aa102](http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d_type=5 & menu_id=102 & menu-path=102#aa102). [viitattu 24.1.2010].

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417.

Launonen, L., Pohjola, K. & Holma, P. 2004. Kodin ja koulun yhteistyö voimavaraksi. Teoksessa Launonen, L. & Pulkkinen, I. (toim.) Koulu kasvuyhteisönä – kohti uutta toimintakulttuuria. Juva: WS Bookwell Oy.

Liebkind, K. (toim.) 2000. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Gaudeamus. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. Tampere: Tammer - Paino Oy.

Maahanmuuttajat. Kotkan kaupunki. 2010. Saatavissa:  
[http://www.kotka.fi/alltypes.asp?menu\\_id=2001 & menu\\_path=48,640,2001#2001](http://www.kotka.fi/alltypes.asp?menu_id=2001 & menu_path=48,640,2001#2001). [viitattu 17.1.2011].

Maahanmuuton vuosikatsaus 2009. Sisäasiainministeriö. Maahanmuutto-osasto. Saatavissa:  
[http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/A71BDDF6297091A3C22577200042CC7F/\\$file/Maahanmuuton\\_vuosikatsaus\\_2009.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/A71BDDF6297091A3C22577200042CC7F/$file/Maahanmuuton_vuosikatsaus_2009.pdf). [viitattu 20.1.2011].

Opas oman äidinkielen oppimisen tukemiseen. 2009. Opetushallitus. Esite.

Opetushallituksen suositus maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen perusteiksi. Vuosiluokat 1 - 9. Opetushallitus. Saatavissa:  
[http://www.oph.fi/saadokset\\_ja\\_ohjeet/opetussuunnitelmien\\_ja\\_tutkintojen\\_perusteet/maahanmuuttajien\\_koulutus](http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/maahanmuuttajien_koulutus). [viitattu 4.1.2011].

Opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista 29.12.2009/1777.

Osallisena Suomessa. 2010. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Suomen kulttuurirahasto. Jyväskylän yliopiston internetsivut. Saatavissa:  
<https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/ajankohtaista/osallisenasuomessa/osallisenasuomessa.pdf>. [viitattu 10.2.2011].

Paluumuuttajat. Maahanmuuttovirasto. 2011. Saatavissa:  
<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2475>. [viitattu 16.1.2011].

Paavola, H. & Talib, M.-T. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Juva:PS-kustannus. Opetus 2000.

Palonen, T.1999. Suomalaisten musliminaisten pukeutuminen. Teoksessa Sakaranaho, T., & Pesonen, H.(toim). Muslimit Suomessa. Helsinki:Yliopistopainos.

Peltola, M. 2010. Ulossuljettu keskiluokka? Maahanmuuttajataustaiset nuoret, perhe ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Nuorisotutkimus ry. Nuorisoverkosto. Julkaisuja 106.

Perttula, M-L. 2010. Luku- ja kirjoitustaidottomat nuoret. Teoksessa Päivärinta, M. & Nissilä, L. Perusopetuksen valmistava opetus- opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2010:7.

Perusopetuslaki. 21.8.1998/628.

Perusopetuksen toimintasuunnitelma.1999. Kotkan kaupungin internetsivut. Saatavissa: [http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d\\_type=5 & menu\\_id=1983 & menupath=45,1983#aa1983](http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d_type=5 & menu_id=1983 & menupath=45,1983#aa1983). [viitattu 13.1.2011].

Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma 2009. Kotkan kaupungin internetsivut. Lasten ja nuorten lautakunta 8.12.2009 esityslista. Saatavissa: <http://ktweb.kotka.fi/esityslistat>. [viitattu 14.1.2011].

Päivärinta, M, 2010a. Opetussuunnitelma. Teoksessa Päivärinta, M. & Nissilä, L. Perusopetuksen valmistava opetus- opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2010:7.

Päivärinta, M, 2010b. Oppilaan oma opinto-ohjelma ja integrointi esi- ja perusopetukseen. Teoksessa Päivärinta, M. & Nissilä, L. Perusopetuksen valmistava opetus- opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2010:7.



Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere. Tammer-paino Oy.

Schubert, C. 2007. Monikulttuurisuus mielenterveystyössä. Helsinki: Edita.

Soilamo, A. 2006. Maahanmuuttajaoppilaan osallisuus koulukiusaamisessa. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Sosiaalihuollon vastuualueen toimintasääntö 2008. Kotkan kaupungin sää-  
döskokoelma 1/2008. Saatavissa: [http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d\\_type=5 & menu\\_id=102 & menupath=102#aa102](http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d_type=5 & menu_id=102 & menupath=102#aa102). [viitattu 1.2.2011].

Suomi toisena kielenä perusopetuksessa. 2008. Opetushallitus. Esite.

Suvanto, M-L. & Salonen, M. (toim.). 2006. Yksin tulleet alaikäiset lapsipako-  
laiset. Esite. Suomen Pakolaisapu ry. Lastensuojelun keskusliitto. Forssan kir-  
japaino.

Söderling, I. 2011. Pinnan alta. Sosiaalitieto-lehti 2/2011, s. 16.

Talib, M., Löfström, J. & Meri, M. 2004. Kulttuurit ja koulu. Avaimia opettajille.  
Vantaa:Dark Oy.

Terveystieteiden laitos. 30.12.2010/1326.

Teräs, M., Lasonen, J. & Sannino, A. 2010. Maahanmuuttajien lasten siirtymät  
koulutukseen ja työelämään. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. Maa-  
hanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Nuorisotutkimus ry. Nuorisoverkosto. Jul-  
kaisuja 106.

Tiilikainen, M. 2003. Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Tampere:  
Vastapaino.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampe-  
re. Tampere University Press.

Tulkkaus. Kotkan kaupunki. 2010. Kotkan kaupungin internetsivut. Saatavissa: [http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d\\_type=5&menu\\_id=792&menupath=640,792#aa792](http://www.kotka.fi/alltypes.asp?d_type=5&menu_id=792&menupath=640,792#aa792). [viitattu 19.1.2011].

Tulkkaus- ja käännöspalvelut. 2011. Sisäasianministeriön internetsivut. Saatavissa: <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/DD17D54365311842C22575E1001F996F?opendocument>. [viitattu 21.3.2011]

Työperäinen maahanmuutto Pohjanmaalle vähentynyt. 2010. Sisäasianministeriö tiedote 20.1.2010. Saatavissa: <http://www.intermin.fi/intermin/bulletin.nsf/PFBD/B6C77045D66B79D6C22576B10033D1A1?opendocument>. [viitattu 16.1.2011].

Vastuu ja roolit vastaanottotoiminnassa. Maahanmuuttovirasto. 2011. Saatavissa: <http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2476,2791,2793>. [viitattu 4.1.2011].

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1.-2. painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Yhdenvertaisuuslaki. 20.1.2004/21.